

אלי דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והענין מביא לו לשלם תפא
ותלמוד תורה פנגדר פלם

לזכר ולעילוי נשמת רבי יהושע השי"ל רייזמן ז"ל, נלב"ע י' בטבת תשס"ט, ת.נ.צ.ב.ח.

בענין

מסורת באכילת בעלי חיים

עופות, בהמות וחיות, חגבים ודגים

לעילוי נשמת

הר"ר זרח ב"ר מרדכי ז"ל

פלוק

נלב"ע כ"ח ניסן תשי"ט

ת.נ.צ.ב.ח.

מסורת באכילת בעלי חיים

עופות, בהמות וחיות, חגבים ודגים

- א. בתורה נאמרו סימני טהרה בבהמות [מפרסת פרסה ושסעת שסע ומעלת גרה] ובדגים [סנפיר וקשקשת]. אולם בעופות נאמר: "כל צפור טהרה תאכלו", וסימני הטהרה נתפרשו על ידי חכמים, אשר הוסיפו ואמרו כי "אין עוף נאכל אלא במסורת". ודנו הפוסקים על מי ניתן לסמוך בהעברת מסורת זו.
- ב. עוד נחלקו הפוסקים האם במקומות שאין מסורת על אכילת עוף, מותר לאוכלו על סמך מקום שיש מסורת עליו [הסתמכות על עדות בכתב וציורים].
- ג. הפולמוס ההלכתי בעקבות "גילוי" התרנגול הודו והתפשטותו בעולם [הצורך ב"מסורת" רק כאשר יש ספק אם העוף דורס • לאחר שפשטה אכילתו ברבים אין להוציא לעז על דורות ראשונים • מסורת על אכילת תרנגול הודו מקדמת דנא].
- ד. חכמים קבעו סימנים להבדיל בין בהמה טהורה לחיה טהורה [נפקא מינא לאיסור חלב וכיסוי הדם]. ונחלקו הפוסקים האם יש צורך ב"מסורת" להתיר אכילת מינים חדשים של בהמות וחיות, או שה"מסורת" דרושה רק להבחנה האם זו חיה או בהמה.
- ה. דברי הפוסקים בנדון אכילת פר הז'בו [ההבדל בין יוצאי ישיבות ליטא למנהג יוצאי פולין והונגריה בצורך להסתמך על "מסורת" להתיר אכילת בהמות].
- ו. סימני הטהרה ו"מסורת" באכילת חגבים [הסתמכות קהילות שאין להם מסורת ומנהג לאכול חגבים על קהילות התימנים ויוצאי צפון אפריקה שיש בידם מסורת • החשיבות שבזיהוי החגבים הטהורים].
- ז. מסורת באכילת דגים [האם מותר לאכול מין חדש של דג שהחומר הגנטי שלו נלקח מדג לא כשר, אך בצורתו החיצונית יש סנפיר וקשקשת].
- ח. תפריט סעודת ה"מסורת" שהתקיימה בי"א מנחם אב תש"ע בירושלים.

חומש ויקרא

פרק יא

פרשת שמייני

(א) וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר אלהים: (ב) דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל בהמה אשר על הארץ: (ג) כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו: (ד) אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפרס טמא הוא לכם: (ה) ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפרס טמא הוא לכם: (ו) ואת הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה לא הפריסה טמאה הוא לכם: (ז) ואת החזיר כי מפרס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם: (ח) מבשרם לא תאכלו ובגבולתם לא תגעו טמאים הם לכם: (ט) את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובגבולתם אתם תאכלו: (י) וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובגבולתם מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שרץ הם לכם: (יא) ושרץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו: (יב) כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים שרץ הוא לכם: (יג) ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שרץ הם את הנשר ואת הפרס ואת העזניה: (יד) ואת הדאה ואת האיה למינה: (טו) את כל ערב למינו: (טז) ואת בת העינה ואת התחמס ואת השחף ואת הנץ למינה: (יז) ואת הכוס ואת השלך ואת היטוף: (יח) ואת התנשמת ואת הקאת ואת הרחם: (יט) ואת החסידה האנפה למינה ואת הדוביפת ואת העטלף: (כ) כל שרץ העוף ההלך על ארבע שרץ הוא לכם: (כא) אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההלך על ארבע אשר לא ילוך כרעים ממעל רגליו לנתר בהן על הארץ: (כב) את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת השלש למינה ואת החרגל למינה ואת החגב למינה: (כג) וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שרץ הוא לכם:

(כ) זאת החיה מכל בהמה. מלמד שהבהמה בכלל חיה (חולין ע"א): (ג) מפרסת. כתרגומו מדיקא: פרסה. פלאנט"ה כלל: ושסעת שסע. שמוכנת מלמעלה ומלמטה בשתי לפרניו כתרגומו ומטפח טלפין שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינו שסועות ומובלות לגמרי ששלמטה מחוברות (חולין ע"א): מעלת גרה. מעלה ומקירה האוכל ממנה ומחורר אותו לחוד פיה לכתשו ולטחו דק: גרה. כך שמו ויתכן להיות מגזרת מים הנגרים (צ"צ יד) שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פשרא שעי' בהרה האוכל נפשו ונמו: (ט) סנפיר. אלו ששני כסות: קשקשת. אלו קליפס הקבועים בו כמו שני' (ש"א יז) ושריון קשקשים הוא לבוש: (י) שרץ. ככ"מ משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (כ) שרץ העוף. הם הדקס הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובים ורעיון ויתושין ותגבים: (כא) על ארבע. על ד' רגלים: ממעל רגליו. סמוך לזווארו יס לו כמין שתי רגלים לבד ד' רגליו, וכשרואה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק בלוחם שתי כרעים ופוחת. ויש מהן הרבה כמותן שקורין לגוסט"א, אבל אין אלו בקיאות כסן. שרבעה סימני טהרה נאמרו בהם, ארבע רגלים וד' כנפים וקסולין אלו כרעים הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו. וכל סימנים הללו מלויין בלוחם כביטותיו, אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וארבע שיהא שמו חגב, וזהו אין אלו יודעים להבדיל ביניהם:

חומש דברים

פרק יד

פרשת ראה

(ג) לא תאכל כל תועבה: (ד) זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים: (ה) איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותא וזמר: (ו) וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו... (ט) את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו: (י) וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא לכם: (יא) כל צפור טהרה תאכלו: (יב) וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה... (כ) כל עוף טהור תאכלו:

אלו טרפות פרק שלישי חולין

1 סימני בהמה וניה נאמרו מן התורה, וסימני העוף לא נאמרו. אבל אמרו חכמים, כל עוף הדורס, טמא. כל שיש לו אצבע יתרה, ופוק, וקרקבנו נקלף, טהור. רבי אליעזר בברי צדוק אומר, כל עוף החולק את רגליו, טמא: 2 ובהגבים, כל שיש לו ארבע רגלים, וארבע כנפים, וקרסולים, וכנפיו חופין את רבו. רבי יוסי אומר, וישו חגב, וברגלים, כל שיש לו סנפיר וקשקשת. רבי יהודה אומר, שני קשקשין וסנפיר אחד. ואלו הן קשקשין, הקבועין בו, וסנפירין, הפורח בהן:

רבנו עובדיה מברטנורא

ו הדורס. האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שהוא אוכל. ויש שפירשו, שאינו ממתין לבעל חי עד שימות אלא אוכלו מחיים: אצבע יתירה. זו אצבע הגבוהה שאחורי האצבעות: וקרקבנו נקלף. הכיס שבתוך הקורקבן נקלף מבשר הקורקבן. ולא שיהיה כל עוף טהור צריך לכל הסימנים הללו אלא סימן אחד בלבד די ובלבד שנדע בו שאינו דורס ואוכל. והנאונים כתבו שמסורת בידם שאין מכשרים עוף הקא כסימן אחד ואע"פ שידוע לנו בו שאינו דורס ואוכל, אלא אם כן היה אותו סימן שקורקבנו נקלף ביד, אבל אם אינו נקלף ביד אע"פ שיש לו זפק או אצבע יתירה מעולם לא התירוהו: החולק את רגליו. כשמעמידו על החוט נותן שתי אצבעותיו מכאן ושתיים מכאן: טמא. בידוע שהוא דורס: 2 ובהגבים. זהו סימן טהרתם: כל שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים ויש לו קרסולים. הם שתי רגלים ארוכות לבד הארבע והם סמוך לצוארו ממעל לרגליו לנתר בהם, כשהוא רוצה לקפוץ מתחזק בהם: רבי יוסי אומר וישו חגב. אע"פ שיש בו ארבעה סימנים הללו אינו כשר אלא אם כן ידוע ששמו חגב. וכן הלכה: כל שיש לו סנפיר וקשקשת. אפילו אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, או שיש לו עכשיו ועתיד להשירן כשיצא מן המים, מותר: וסנפירין הפרח בהן. ששט בהן על פני המים:

סג: אלו טרפות פרק שלישי חולין

מסורת הש"ס
עם הוספות

(6) מסורת (1, 2) וישן
(3) מסורת (1, 2) וישן
(4) מסורת (1, 2) וישן

הוא מני להו: בפסוק. אם זכור
הוא נאדם כשר שאכלו או שמסר לו
רש או ציד ממש שהוא טהור:
שכבי בהן. אותו חכם: אלא איננו
מי ידע בהו. כלום ימיון שלא יהא
אחד דומה לזה והוא טמא: משום
נבחות. שמה נמלא בתרגומה

אמר רב משום ר' מאיר *לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה א"ר יצחק
*עוף טהור נאכל במסורת נאמן הצייר לומר עוף זה טהור מסר לי רבי א"ר
יוחנן *יהוא שבקי בהן ובשמותיהן בעי ר' יוא דבו חכם או רבו צייד ת"ש
דא"ר יוחנן והוא שבקי בהן ובשמותיהן אי אמרת בשלמא רבו צייד שפיר
אלא אי אמרת רבו חכם בשלמא שמיהו גמיר להו אלא איננו מי ידע להו
אלא לאו ש"מ ידעו צייד ש"מ *ת"ר לקוחין ביצים מן העוברי כוכבים בכל

עין משפט
נר מצוה
רמ א מה"מ פ"ט מהלכות
דשם הלכות ז'
רמ א ב ד מה"מ פ"ט
מהלכות
לפחות הלה פ"ט פ"ט
פ"ט פ"ט מה"מ י"ד פ"ט
פ"ט פ"ט:

סב: אלו טרפות פרק שלישי חולין

מסורת הש"ס
עם הוספות

(6) מסורת (1, 2) וישן
(3) מסורת (1, 2) וישן
(4) מסורת (1, 2) וישן

נמי וימיון דקסה לקלפו: עמוני וזא
עמוניות. הלכה רווחת בישראל דלמי
(דברים 2) על דבר אשר לא קדמו
אחכם וזין דרכה של אשה לקדם:
חוויה דררפה ואבילה. לרואה חכמים
שזוכת ואוכלת ויהיו גירונת דלמי
לקמן פ"ט כל הכשר (דף קט) אסר
לן גירונת שאל לן לישנא דלמי
שעטעמו כעטעמו ומתוך שאין אנו
בקיין כס נראה לי דעוף הנא
לפניו יס לומר שמה דלמי דהא
הך תרגומה דלמי דהא דלמי
טמא דלמי דלמי דלמי דלמי
ואין עוף נאכל לו אלא במסורת

אמר רב פפא תרגומה דאנאמא אסירא
תרגומה דאנאמא שריא וסימנך *עמוני
ולא עמוניות דרש מרימר תרגומה דאנאמא
אסירא חוויה דררפה ואבילה ויהיו גירונת
אמר רב שבור אנדרפמא שרי פירח
אנדרפמא אמר וסימנך פירח רשיעא אמר
רב הונא בוניא שרי פירח אסיר וסימנך
*פירחא אמנשא אמר רב פפא מדרו זגיד
ואביל שרי סגיד ואביל אסור וסימנך *לא
תשתחוה לאל אורח אמר שמואל שחיא
חמרא אסירא וסימנך *שחיא יין פסולין
לעבודה ואמר שמואל מונא חמרא אסירא

מין עורב אלא שהיו מסופקין בפרס
ועניה ואל דלמינך *פרס ועניה לא
שכחי ביישוב היינו אותם הדועים
והמנדרים ונאלו היו מסתפקין לפי
שדומין להם וכלי זה דומק וגם אין
לפרס שהיה להם סימן אחד עס זה
והיו מסתפקין דלי קרקבנו נקלף
שמה עורב הוא שיש לו שני סימני
טהרה ואם אין קרקבנו נקלף או
ליכא לסופין אלא או בפרס או בעניה
ושרי משום דלא שכחי משום דאין
הלכות משמע כן מדקאמר עופות
טהורים קורקבנו נקלף משמע דלי
קרקבנו נקלף טהור הא לא הכי אסור
לכן נראה כפירוש הקונטרס ויש להמיר *כל עוף שקרקבנו נקלף
וסמן אחד עמו דלמי ועניה אין להם אלא סימן אחד ושרי
ושאר עופות אין קורקבנו נקלף וגם

תורה אור השלם
אין נקלף הבהן אין עין
ואובי וישן תולעת
והשלך אל תוך שפוח
הפירח: (מסכת י"א)
ב. לא יא עמוני
ומאכא בקהל י"ב דור
עשירי לא יא להם
בקל: לא ער עולם:
(ויקרא כ"ד)

מסורת הש"ס
עם הוספות
(6) מסורת (1, 2) וישן
(3) מסורת (1, 2) וישן
(4) מסורת (1, 2) וישן

עוף ששמו לו אסור וסימנך *עמוני
ולא עמוניות דרש מרימר תרגומה דאנאמא
אסירא חוויה דררפה ואבילה ויהיו גירונת
אמר רב שבור אנדרפמא שרי פירח
אנדרפמא אמר וסימנך פירח רשיעא אמר
רב הונא בוניא שרי פירח אסיר וסימנך
*פירחא אמנשא אמר רב פפא מדרו זגיד
ואביל שרי סגיד ואביל אסור וסימנך *לא
תשתחוה לאל אורח אמר שמואל שחיא
חמרא אסירא וסימנך *שחיא יין פסולין
לעבודה ואמר שמואל מונא חמרא אסירא

שו"ת

סימן זה

מהרי"ל

קדושה. הלכות מאכלות אסורות. פרק ראשון

א מצות עשה לידע הסימנים שמברילין בהן בין בהמה וחיה ועוף ודגים וחגבים שמותר לאכלן ובין שאין מותר לאכלן שנאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור ונאמר להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל:

ח אין לך בכל בהמה וחיה שבעולם שמותר באכילה חוץ מעשרת המינים המנויין בתורה שלשה מיני בהמה והם שור שה ועז ושבעה מיני חיה איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאור וזמר הם ומיניהן כגון שור חבר והמריא שהן ממין השור וכל העשרה מינים ומיניהם מעלה גרה ומפרים פרסה לפיכך מי שהוא מכיר אינו צריך לבדוק לא בפסח ולא ברגלים:

ט אע"פ שכולן מותרין באכילה צריכין אנו להבדיל בין בהמה טהורה וחיה טהורה שהחיה חלבה מותר ודמה טעון כסוי והבהמה הטהורה חלבה בכרת ואין דמה טעון כסוי:

ודאי אם היה עוף שאין בו מסורת איסור, אלא שאין מכירין אותו ובמקום אחר יש להן מסורת שהוא מותר, על זה כתב הרא"ש²⁸ דיש לסמוך על המסורת של אותו מקום, אפילו אם הלך ממקום שאין מסורת למקום שיש מסורת ודעתו לחזור, אפ"ה שרי לאוכלו שם ואין בזה משום חומרי המקום שיצא משם, דלא שמעתי אינ' ראיה²⁹ ואין אומרים למי שלא ראה³⁰ כו'.

והבא³¹ להעיד מסורת חדשה על עוף נכרי שאין מכירין אותו, יצטרך שיהיה בר סמכא ומעיד על אנשי מדינה או עיר אחרת שהוא מנהג פשוט שם לאוכלו, או שמקובל מפי אדם גדול, דכדאי לסמוך על עדותו דודאי דייק שפיר וחזי מאן דאסחיד עליה, אבל אינש דעלמא או דאסחיד שראה או שמע מאינש דעלמא אהא לא סמכינן, דילמא לא דייק שפיר, ובשינוי מועט מתהפך הענין ועביד דעתי כדפריך תלמודא³² פרכי טובא אסחידות דבית שאן דילמא כו' עד דמסיק חזי מאן גברא [רבה דמסחיד עליה] (ד) כו', ואכה"ג קאמר תלמודא³³ והוא שיהא בקי בהן ובשמותיהם, וזה אינו נמצא האידנא כלל.

28 חולין פ"ג סי' ס, ועיין דברי חמודות שם. פב הגב"י אות ל (עיי' שם באמצע אות לא),

29 ע"פ עדיות ב, ב. והובא גם בחכמת אדם כלל לו אות ט. ועיין דרכי

30 ע"פ נדה ז, ב. תשובה סי' פב ס"ק לו ולח.

31 מכאן עד סוף הקטע הובא בכנה"ג יו"ד סי' 32 חולין ז, א.

יורה דעה עט הלכות בהמה וחיה טהורה

גרה וכל כו' כלל וכן הוא בטור:

הפליטה (ארוך כלל ט') ב [ג] (א) ופסטיד"א יש לו כל דין משול

נקדירה (ב) [ד] (ד) לקולא מין לוממל (מרכיז פכ"ה נשם רש"י ומהר"א וארוך כלל ט"ו):

סימני בהמה וחיה טהורה

עט סימני בהמה וחיה טהורה. ובו ג' סעיפים:

א א [א] "סימני בהמה וחיה נתפרשו (ה) בתורה והם שני סימנים מעלת גרה ופרסותיה סדוקות וכול בהמה וחיה שאין לה שיניים בלחי העליון ולא ניבים ישהם תלתלי בשר כעין שיניים בולטים בחניכיים ב [ב] דיו"א (ג) שניבין הם שני שיניים למעלה אחד מכאן ואחד מכאן בקצוות הלסתות (פירוש וכה את מיכא על הלחי מרגומו על למיה) בידוע שהיא טהורה והוא שיכיר בן גמל (א) שאין לו ניבין עד (ג) שיגדיל וכל שמעלת גרה היא מפרסת פרסה חוץ

תמח שפתי כהן

עט א סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה. כלומר הסימנים שצין בהמה וחיה טהורה לבהמה וחיה טמאה נתפרשו נמורה דמפרסת ואילו אצל הסימנים שצין חיה לבהמה לא נתפרשו נמורה אלא חכמים נמנו נהם סימנים דללקמן רש סימן פ' וק"ל: ב ויש אומרים שניבין הם כו'. ולשון זה נראה עיקר וכן נראה דעת מהרש"ל פרק אלו טריפות סימן ק"ח עיין שם:

באר הגולה

א משנה חולין דף י"ט: ב גרייטל שם ודמפרסת לה שם נמורה: ג טור כפירוש השני שפתי"א וי"ד פמ"ה: ד כפירוש האלפון כפירוש"א שם וי"ה וכתב המוסקפות לשון זה עיקר:

יורה דעה עט הלכות בהמה וחיה טהורה

טורי זהב

(ב) שתחת העוקץ. פי' עטס האליה שקורין אנק"א: (ג) בשר אדם כו'. זה דעת הרמב"ם פ"ג דמ"א והרא"ש כתב נפ' אע"פ דאין אסור אלא מדברגן ואס פירש מותר ומתה על הטור וביי' שלא הביאו מחלוקת זו: (ד) אף ע"פ ש שברוך אחריה. יש מקשים ממין ש"י דשם מהני מה שמניקתו לענין שחל אמו פטורה מנכורה ויפה תירץ דנרישה דהם פטורה שצדלי ילדה שזו ולד מדמסתמ על זה ומניקתו והוא תלמוד ערוך לענין נכורה הביאו ב"י כאן ראה חזק שברוך אחר רמל נפטרה מן הנכורה ואסור נאכליה:

באר הגולה

ה מיתרל דרכ הפולס: ט טור וי"ד הכי"א וי"ה: ז גס ו מיתרל דרכ הפולס: ט ח משנה נכורות דף ה': ט מיתרל דרכ ויתרל שם דף כ"ד:

יורה דעה עט פ הלכות בהמה וחיה טהורה

שפתי כהן

ג (ה) ח [ה] הנוול (ג) מן (ו) הטרפה מותר:

פ דין חיה טהורה. ובו ג' סעיפים:

פ (א) חיה טהורה חלבה מותר. דלא אסרה מורה אלא חלב הראוי להקרנה משא"כ נחיה: (ב) אם הם מפוצצות. רש"י מפרש שהנדה פולין וילאין מהם ור"מ פירש שהן זקופות וכפופות נראה שהן. וכמו ב"י בשם רש"י לענין דילק עניהם מודים דכל אחד מהני. קרובות פירוש עשוין כגילדי נגלים. דקורות שהיו עגולות ולא רחנות כקרי העז. מרובות שיש בהם מריץ כל קציו ומנעלי זה בזה:

באר הגולה

א מפורש במורה כל חלב שור ובעז וכו': ב מפקת הגמ' חולין דף י"ט: ג טור וי"ד הכי"א וי"ה: ד כפירוש המה"ל: ד לשון הרמב"ם שם:

פרי מגדים

פ א אס. עש"י דהאידינא אין נאכל אלא במספרת כמ"ש סימן פ"ב. ויש לראות דשם ס"ג הוא מטעם שכתב רש"י דהא תרגומא דאגמא מתחלה היו מתיקין בטורה ואח"כ ראו שרשם ואריה כלל נ"ו אות ח"י לפי שברו הפירוש מהו סימן הדורס אי כפרי"ה יע"ש משא"כ בסימני חיה ובהמה לא הוזכר זה דאין נאכל אלא בפספדת ובהמה ודאי אין בקיאות להכיר מפרסת פרסה ומעלת גרה גם אין מקובלין אנו במין זה שהוא טהור וצריכין להכיר אי חיה אי בהמה. אלא דאדרה נמי ה"ק כיון שברו הפירוש אין לאכול תחלב אלא בפספדת דאי בקיאות במובלע דקריהו ושאר הסימנים: ב ודאי. עש"י דאין אי סימן לטהר אלא אלא דה"ק דאם מפרים פרסה ומעלת גרה אלא להכיר בין חיה לבהמה מועילין אלו הג' סימנים ועיין

והנחת כו' והרשב"א נחמיוסו שם ונת"ה ואע"ג דצ"ח טרפה קי"ל כמימן פ"ו שאסור שאני התם שגלל נאסור הכי אימא נש"ס פא"ט שם:

פ א אס הם מפוצצות כרובות והדורות והחוקות. עיין פי' של דברים אלו נבי' ופי' שאין לנו עמה אלא מה שקבלנו נמסורת וכלקמן פכ"ג גבי סימני העוף קרובות: ב ודאי חיה טהורה היא. כלומר כשהיא מעלה גרה ומפרסת פרסה ודאי טהורה היא אצל שפיטט דלין סימן מפוצצות מורה שהיא טהורה וכן מנזרל גרמנ"ס פ"א מה"ל מ"א דין י':

פתחי תשובה

פ (א) ודאי חיה טהורה היא. ענה"כ ק"כ נשם ש"ך. ועי' משפוט צ"ח יעקב סי' מ"א כתב שם דלא סימנים מפוצצות כרובות כו' בענין גם לענין טרפה אע"ג דמעלה גרה ומפרסת פרסה. ודוקא נכונה מהני מעלה גרה כו' משא"כ נחיה וכח שפיטט פ"ו לקמן ראויה נכונה ולא נמלא שם שזו רחיה לזר חזק כח דכן משמע לשון הטור וז"ל שכתב ודאי חיה טהורה הוא ע"ש. ולע"ז אין דעת אמת ואלרעה מדקיים המתנח ואס חסר אחד מאלו הג' סימנים חלבה אסור. מנזרל דע"כ טהורה היא ונראה מותר וכן לעיל סי' ע"ט סימן נחמה וחיה נתפרשו במורה כו' משמע דמעלה גרה ומפרסת פרסה מהני גם נשם ודאי פסוק. ועי' עוד בענין אי בענין שיהיו אלו סימנים בשתי קרית או בני נאחמ מקרבותיה:

פב א עוף זה התייר לי רבי הצייר. אבל אינו נאמן לומר עוף זה התייר לי ר' חכם הכי יחידא בש"ס פא"ט סוף דף ק"ג וכדנ מהרש"ל שם סי' קט"ו וי"מ אש
ח"מ מעיד על עוף שמקובל הוא שטורח נאמן ונפרט האידנא שאין לנו יחיד אלא מסורת ע"כ: ב והוא שיוחזק אותו צייר. לכוונת אומר רבי יצחק ג' שהוא

פב (א) כ"ז עוף שהוא דורס ואוכל. "פי' המוס' (ואינו) אוכל העוף מהמים אלא טורף עד שימות מחילה ואוכל את":

ח מדש דבורים מותר [לד] ביואף על פי שגופי הדבורים מעורבים בו ושמפרשים הדבש והם מחממיו ומתכתיניו אזוי עמהן וכן ר"ז משום דהני זיתין

דרור ואוכל. פי' שטועף כלפרניו נבעלי חיים וזורקן וכעין לדוות הכנ ושאר עופות לעיל סמין י"ז ח"כ הר"ן והרב הנציח בס' הראשון וכו' ויבאר ח"כ כי אין דומות בין הראש-

דיני עוף מהור

כב סימני עוף מהור. ובו ה' סעיפים:

א^א סימני עוף טהור לא נתפרש מן התורה [א] אלא מנה מינים טמאים בלבד ושאר מיני העוף מותרים [ב] והמינים האסורים כ"ד האמורים בתורה (ל' רמב"ם פ"א מהמ"א ד"ד):

ב יכל מי שהוא בקי באותם מינים ובשמותיהם הרי זה אוכל כל עוף שאינו מהם ואינו צריך בדיקה (ס) יענף טהור (א) נאכל במסורת והוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור יונאמן צייר לומר א' עוף זה התיר לי רבי (ב) הצייר ב' והוא שיוחקו אותו צייר שהוא בקי במינים הטמאים האמורים בתורת ובשמותיהם. ש שאינו מכירם ואינו יודע שמותיהם בודק בסמינים (א) [ג' עוף א'] (ב) [ח' עוף א'] דורס ואוכל בידוע שהוא מכירם והטמאים ואם יודע אם דורס אם לאו אם כשמעממדיים אותו על חוט חולק את רגליו שני אצבעותיו לכאן וב' ידוע אם דורס אם לאו

יורה דעה פב הלכות עוף מהור

תם   שפתי כהן

ודלא קבעטו" שפסק כר"ת וסייעתו שדורס ואוכל היינו שדורס העוף ואוכלו מחיים: (ב) או שקולט מן האויר. פי' שמשמילינן לו לאכול קולטו לפיו מן האויר ואוכל ואינו מניחו לארץ קודם שילענו לאפוקי מרגעו שגם הוא קולט מן האויר ומניחו על הארץ קודם שילענו כן הוא לדעת רש"י: (ג) אצבע יתירה. פי' אחורי האצבעות ואע"פ שברוב העופות היא חרי ליה ימירה לפי שאינה צמודה צמודה

כ"ו נדבר הסוקים והמנבר קינר נדבר ולא
 כל וכל לומר שיש ג' סימני טהרה ואפי"ה
 נא ונהיגים לאסור כל שאינו דורס מ"מ חילת
 לנמש שמה ידורס פעם אחת אל"כ חרטומו
 רחב וקפ גדלו רחבה כשל לחו ויש לו עוד ג'
 סימני טהרה אז סמכינו דלא דרים וטוהר
 ידוק: ה' אצבע יתירה. פשי"ה אצבע
 שאחורי האצבעות והר"ן פירש האצבע שלפניו
 גדולה ויחירה מחברותיה קרוי אצבע יחירה:
 ו' אצ"כ יש להם פבורות. ונראה דלפי ש'
 ר"ב חת"ם שיש לו א"כ ידועה אצבע חת'
 אצבעותיו לכאן (ב) "או שקולט מן (א) האויר (ו) ואיכל
 בידוע שהוא דורס (ה) ואם ידוע שאינו דורס ד (ו) פיש
 שלשה סימני טהרה (ג) ה (ד) אצבע יתירה וזפק
 (ב) וקורקבנו נקלף ביד 'לאפוקי אם אינו נקלף אלא
 בסכין (י' המחבר) "היה חזק ומדובק והניחו בשמש
 ונתפרש ונקלף ביד הרי זה סימן טהרה (ז) 'בואע"פ שיש
 לו ג' סימנים אלו אינן לאכול לפי שאנו חוששים (ה) שמה
 הוא דורס ו' אלא א"כ יש להם מטרות שמסרו להם
 (ו) אבותיהם שהוא טהור. (י' המחבר) ש דס"ח):

ג' יִישׁ אֹמְרִים שֶׁכֵּל עֹפֹף שְׁחִירְטוּמוֹ רַחֵב ז' (י) וְכֹפֶךְ רָגְלוֹ רַחֲבָה כִּשְׁלֹשׁ אַוּזוֹ בִּידוּעַ שְׁאִינוֹ דּוֹרֵס וּמֹתֵר בְּאִכְרִילָה ח אִם יֵשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה סִמְיָנִים בְּגוֹפּוֹ: הֵבֵה וַיֵּשׁ אֹמְרִים שֶׁאֵין לִקְמוֹךְ אֲפִילוֹ עַל זֶה ז' וְאֵין לֵאמֹר שׁוֹם עֹפֹף (ד) אֵלֶּה (מ) בְּמִקְוֵהוּ שֶׁקֵּבֵל שׁוֹם טִבָּר (נֶאֱמָר) כִּלְלֵי נִיֹּ וְנִתְאָרִי (נִטְיֹ) וְכֵן טִבָּר וְאֵין לֵשׁוֹת:

[illegible]

יורה דעה פב הלכות עוף מהור

פזרי זהב

שפתי כהן   תסא

(ה) ואפי' דעתו דחידו. ואין כאן משום נותנין עליו חומרי המקום שלא משם שהרי מה שאין אוכלין אותו שם הוא אינו מזד האיסור אלא בשביל תסרון קבלה שלא קבלו בו הימור מאזותיהם וגם איסור לא הורו להם כ"כ הרא"ש: (ו) מותר דאכיל. כמד רש"ל פא"ט סי' קט"ו וגראה מדברי הרא"ש הללו שהוא דוקא יכול

מפני שאין להם מסורת והלך למקום שיש להם בו מסורת
 ויכול לאכול במקום שהלך שם (ה) ואפילו דעתו
 (ט) לחזור ויאות יצא ממקום שיש להם מסורת והלך
 למקום שאין להם מסורת (ו) מותר לאכול:
 ה' אם שאר מקומות שאין להם מסורת יכולים לאכול
 על שמך מקום שיש להם מסורת (ז) בראי' מבי
 שאוסר (ח) ויש מקום שמתיר ויש (י) לחוש לדברי האוסר:

באר הגולה

טו רבט ירושם: טו הרשב"א וטור ור"כ הרא"ש תשובה וק"ס ש"כ ח' א"י מחזיק המסורת שלנו וקבלה אלוטית דתמי' אלסנו סיסמה חסורי' ירושה להם תולדותיה מיומם ההרצון וכן קבלת רעוטיהם שגלרשת יומר וכו': י"ז טור בשם אביו הרא"ש בשקטיו שם:

אִסְכּוּר אֲסוּרִים שֶׁאִי אֶחָד מֵאוֹר מוֹתֵרִים הֵם אֵלֶּה שֶׁנִּהְיָ אִסְכּוּר מִפְּנֵי עוֹפוֹת טַמְאִים הַדּוֹמִים לָאֵלּוּ הַנִּמְאָסִים בְּקִלְתָּ מְקוּמוֹת עַל־כֵּן וְדַע הַמַּחֲבֵר הַרְבֵּעִי אֶחָד עַל הַרֶ"שׁ וְלַפְעַמֶּדֶ"ז לְדוֹן מַחְלּוֹקֹת בֵּינֵיהֶם וְדִרְבָּנֵ"שׁ אֵיבִיר בְּמַקּוֹמוֹת שֶׁלֹּא קָבְלוּ בּוֹ הַיָּמָר אֲבָל מִ"מ לֹא נִהְיָ בּוֹ אִסְכּוּר וּכְדִרְבָּנֵי לִישָׁנָה וְהַרְבֵּעִי אֵ"א אֵיבִיר לְהַדִּיּא בְּמַקּוֹמוֹת שֶׁאִסְכּוּר וְכֵן נִרְאֶה לְהַדִּיּא דַּעַם מַהֲרַשִׁ"ל שֶׁסָּמַן קט"ו וְכֵן דַּעַם הַרְשֵׁעָה ע"ש וְיָמִי"מ מֵה שֶׁנִּשְׁרַף מִדְּבַר הַמַּחֲבֵר לִדְפִי לְסַבֵּר הִישָׁן מִי שְׁאוֹכֵר הַיּוֹנָה מִמֶּקוֹם שְׁטֵהֲגִים צוֹרֵךְ לְמָקוֹם שְׁטֵהֲגִים אִסְכּוּר מוֹתֵר לֵאכּוֹל אִפִּי אֵין דַּעַמוֹ לְחַזֵּר הוּא אִמָּה וְכֵן דַּעַם מַהֲרַשִׁ"ל וְהַרְשֵׁעָה לֵדַעַם דִּלָּה הַכַּעֲשִׂי"ן שְׁאוֹכֵר בֵּה לְסַבֵּר הִישָׁן מִי שְׁאוֹכֵר מִפְּנֵי גִבֵּם שֶׁיֵּלָמוּ שְׁטֵהֲגָה לִדְלֹתוֹ אֵלֶּיָּהּ וְיִדְעִים שֶׁעַם הָאוֹסֵרִים שֶׁמֵּאֵל נִהְיָ אִסְכּוּר מִיֵּינֵי קִדָּם שֶׁהֵיוּ עוֹפוֹת טַמְאִים דּוֹמִים לְאֵלּוּ וְלִפְנֵי חֵטְא נִהְיָ אִסְכּוּר לִכֵּן נִהְיָ הַיָּמָר לִכֵּן כַּמֶּה הַרְבֵּעִי אֶ"שׁ אֵשׁ אִסְכּוּר וְכֵן הַבֹּחֵן לִכֵּן לְדוֹן לְהַחֲרִיף לִכֵּן לִשְׁטֵם מִהֵיוּ מִתְּחִלָּה מִקּוֹם אֵין לְאִסְכּוּר מַעֲטָה וְכֵן לְחַזֵּר שֶׁהוּא מִמֶּקוֹם שְׁטֵהֲגִים בּוֹ הַיָּמָר וּמִקּוֹבֵל בִּיחָד וְכֵן מִי שְׁהוּא מִמֶּקוֹם שְׁטֵהֲגִים בּוֹ אִסְכּוּר בּוֹדֵיךְ וְהֵלֶךְ לְמָקוֹם שֶׁנִּהְיָ בּוֹ הַיָּמָר מוֹתֵר לֹא לֵאכּוֹל אִפִּי דַּעַמוֹ לְחַזֵּר מִטַּעֲמָה דְּפִרְשָׁה אִפִּי לְסַבֵּר הִישָׁן מִי שְׁאוֹכֵר וְגַם הַטַּעַם לִכֵּן אֵלֶּה שֶׁכַּחַב הִטְעִים שֶׁאֵם נִקְאָר לֹא הִי גוֹרֵה לְגוֹרֵה עַל־כֵּן וְדוֹן זֶה נִכּוֹן דֶּהָא קִיִּיל הַבֹּחֵן מִמֶּקוֹם שֶׁאִין עוֹשִׂין מִלֵּאכֵלָה בַּעֲדֵ"פ קוֹדֵם חֲלוֹת לְמָקוֹם שְׁעוֹשִׂים שְׁטֵהֲגִים עֲלֵיו חוֹמֵר מִקּוֹם שִׁילָה מֵשֶׁם וּבְדִלְחָא בִּחֶ"מ אֶ"י חֶסֶד"ז אַע"ז לְבִדְמוֹס שֶׁאִין עוֹשִׂין נִמִּי לִיכָא אֵלֶּה מִשּׁוֹם גּוֹרֵה בַּעֲלֵמָה כִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה טְרוֹד בְּמִלְּאכֵלָה וְיִשְׁכַּח בִּישּׁוּר חֲמֵלָה וּמִקּוֹן מֵלֶה דְּפִרְשֵׁי"ן ר"י מִקּוֹם שֶׁנִּהְיָ אֵלֶּה אִסְכּוּר כֵּן כֵּן שֶׁכַּחַב נִהְיָ לְגוֹרֵה לְגוֹרֵה אֵלֶּה הִטְעִים כְּדִפִּי. וְעֵינִן בְּחִשּׁוֹנָה מַהֲרַשִׁ"ל ס' ק' ע"פ בְּסִי"מ אֵ"שׁ וְגַמֵּשׁ כְּתוּבִים ס' וּבִסִּי"מ ר"ד:

להם מסורת מותר גם כן לזה שבא ממקום ההיתר לאכול שם ואין שייך בזה חומרי מקום שהלך לשם ואפילו אין דעתו לחזור דמה שהם אינם אוכלים הוא רק להעדר המסורת (כרתי ופלתי):

ח אבל בני מקום זה שאין להם מסורת שנוהגים שלא לאכול עוף זה אינם יכולין לשנות מנהגם ולסמוך על אותו מקום שיש להם מסורת דשמה נהגו בו איסור מחמת סיג שהיה שכיח אצלם ממינים הטמאים (שם):

ט ואם בא לפנינו עוף שאין אנו מכירין אותו כלל לא שייך בו מנהגי מדינה ואם עד אחד מעיד עליך שהוא מקובל מפי נאמן שעוף זה טהור הוא נאמן דעד אחד נאמן באיסורין אך בזמן הזה אין לסמוך כלל על שום אדם ואסור לאכול רק מה שהוא פשוט וידוע שהוא טהור. וזה לשון פרי חדש ס"ק א', זה לשון מהר"י סג"ל בסימן ק' והבא להעיד מסורת חדשה על עוף נכרי שאין מכירין אותו יצטרך שיהא בר סמכא ומעיד על אנשי מדינה אחרת שהוא מנהג פשוט שם לאכול או שמקובל מפי אדם גדול דכדאי לסמוך על עדותו דודאי דייק שפיר וחזי מאן מסהיד עליה אבל אינש דעלמא לא סמכין עליה כו' וזה אינו נמצא האידנא כלל, עד כאן לשונו.

ונראה לי פשוט דאפילו ידעין בודאי שאוכלין אותו במקום אחד צריך שיהא ידוע שאותו מקום אוכלין על פי תלמידי חכמים וותיקין מה שאין כן מקום חדש שנתישב בקרוב ואינם מצוים שם חכמים שראוי לסמוך עליהם ודאי דאין עדותן כלום דאולי הוא טעות בידם (ועי' בבית יוסף בשם תשובת הרא"ש):

א סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה והם ב' סימנים מעלת גרה ופרסותיה סדוקות. ויש חילוק בין חיה לבהמה, דדם חיה טעון כיסוי וחלבה מותר. ושבעה מיני חיות אמורים בתורה בפרשת ראה. ואם היה מכיר אחד מהן אפילו לא מצא לו קרנים חלבו מותר וטעון כיסוי ואם אינו מכיר נתנו חכמים סימנים להכיר בין חיה לבהמה ובין חיה טהורה לטמאה. ולפי שאין אנו אוכלין אלא מה שקבלנו במסורת מאבותינו כדלקמן סימן ו' ואם כן אסור לנו לאכול מן החיות רק הצבי שניכר לנו ולכן לא העתקתי הסימנים והרצוה לידע ימצא בשולחן ערוך סימן ע"ט וסימן פ'.

ה ויש אומרים שכל עוף שיש לו ג' סימנים הנזכרים בגופו אף על גב דאינו יודע אם דורס, אם יש לו חרטום רחב וגם כף רגלו רחבה כשל אווזא בידוע שאינו דורס ומותר אף בלא מסורת (שם):

ו אבל אנו במדינתנו קיימא לן כאותן הפוסקים דכל הסימנים שבעולם לא מהני להתיר אלא מה שנמסר לנו מאבותינו. ומכל מקום אותן שקורין ווילדי גענו או ווילדי ענטין בעל צמח צדק מפקפק להחמיר והכרתי ופלתי כתב דיש להתיר בפשיטות כיון שיש להם ג' סימנים בגופן וצריך עיון דהרי אווז ובר אווז אין להם זפק וחרטום רחב וכף רגלו רחבה:

ז מי שהוא במקום שנוהגין איסור בעוף אחד מפני שאין להם מסורת והלך למקום שיש להם מסורת יכול לאכול שם אפילו דעתו לחזור ולא אמרינן דנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם כיון דהם אינם אוסרים מחמת איסור אלא שאין להם מסורת ואם יצא ממקום שיש להם מסורת למקום שאין

הגרי"א הרצוג

חלק ד - סימן ב

פסקים וכתבים

הגיעה לי שאלה מועד הרבנים החרדים דצרפת הי"ו, וזה התכנה: מציעים לסדר שחיטה כשירה בשביל ארץ ישראל במדגסקר, אך הבקב הנמצא שם המוכב מהודו, ששמו 'זבו' משונה קצת מהבהמות שלנו המצויות באירופא. וזהו השינוי, גופן קצת יותר גדול, הקרנים קצת יותר גדולות, והשינוי העיקרי הוא שיש סמוך לצוארן חטוטות, שגבהה עשרים סנטימטר וממנה יוצאות למעלה שערות זקופות. והם, הרבנים שואלים: (א) אם אין חשש, ודעתם שאין שום חשש, הואיל ומעלים גרה וכו', וכו', הכל כשוורים וכפרות שלנו שאנו אוכלים בשרם. (ב) שמא יש בהן ספק חיה טהורה ודמן טעון כיסוי.

(א) שהבהמה הנקראת "זבו" בארצות הודו ששם עיקר גידולה והנקראת באנגלית [אינדיאן אקס] היא בהמה ביתית גמורה ללא שום צל של ספק, ואין שום יסוד להצריך את דמה כיסוי, או להטיל עליה שום צד חומרא הנוהג בחיה טהורה. (ב) שדברי המערער המחודש שבהמה זו לא תיאכל לפי "שאפילו בהמה טהורה אינה נאכלת אלא במסורת, מהיום שכתב כך החכמת אדם (כלל לו ס"א) ז"ל". אין להם מקום וחלילה לומר כן.

איש

הלכות בהמה וחיה טהורה - סימן יא - מכתב *

חזון

לענין דין כיסוי, אין שום ערך מה שהמדעיים קובעים, שקביעותם הוא ע"פ ההסכמה על צחינות וצדיקות ידועות, אבל לא ע"פ צחינות הקרנים, ולענין כיסוי הדם, תצוה הקרנים קובעת, וכל זמן שלא נדקו הקרנים אין כאן ציור, אלא אמד הדעת, ואין זה מספיק. (קובץ אגרות ח"א, אגרת ט"ז).

(מכתב)

(ה) נפגשתי בשאלה יסודית של כל הציבור אם נהוג אצלנו מנהג קבוע מרצותינו הגאונים שלא לאכול בהמה רק במסורת, כמו בשוף, או לא? ומפני שזו ענין רב הערך, רלוני לשמוע חו"ד בזה.

יסוד הדבר לקבוע כונת הש"ך יו"ד סי' פ' סק"א, שכתב שאינו נכנס להאריך צ"י סימני הקרנים שאמרו חכמים להכריע בין חיה לבהמה, לפי שאין לנו עתה אלא מה שקבלנו במסורת וכדלקמן סי' פ"ג גבי סימני עוף, רביעת הדברים שמהגנו שלא לאכול מין חדש ע"י סימנים כמו שכתב הרמ"א בשוף. וז"ל דהיה פשוט להם מנהג זה והדור של הש"ך היה דור של חכמים גדולים הב"ד של החלקת מחוקק והגאון ר' יחזקאל בשל, ורצו הגלילות, וכל ישראל היו נשמעין להם על פיהם יאזו ועל פיהם בלו והיה שימת לב על כל מנהג.

— ובחכ"א שם דין ע' כתב דאפשר לקבל עוף שאין אנו מכירין אותו, אבל אין לקבל עד אלא אדם גדול וזה אין נמא האידנא כלל. ולא פירש אס יעידו שנים מוכז עוד כתב דלריך שידעו שנוהגים ע"פ חכמים, וזה קשה לברר, האידנא דהעולם קשור, כמעט דלא נחשב שלא ידעו מין זה, אלא פירשו בטובה. (קובץ אגרות ח"א, אגרת פ"ג).

(ד) אחרי שידוע כמה החמירו רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל שלא לפרוץ גדר שגדלו הראשונים ז"ל, אין לנו לנטות מדברי הגאון חכמת אדם שקבע בספרו שמהגנו שלא לאכול בהמות וחיות אלא במסורת וכפי פשטן של דברי הש"ך סי' פ' סק"א, ודלא כהפמ"ג [ובאמת דברי הפמ"ג אינם מתקבלים בלשון הש"ך שאם כונתו ז"ל שיש לנו לקבל מינים חדשים בלא מסורת, אלא שאנו צריכים לנהוג בהם חומרי חיה וחומרי בהמה ח"כ זהו חידוש שחדש הש"ך היה לו לכותבו בלשון הוראה שנראה לו, אבל לשונו ז"ל משמש לדבר ידוע מאי דעמא דבר, וזהו ודאי לא שכיח כלל שקיבלנו מין חדש ונהגנו בו חומרי חיה וח"כ, אלא ודאי כונתו ז"ל שאין לנו אלא בהמות כבשים ועזים, וכמש"כ הר"מ, והיה ידוע לו להש"ך ז"ל דעת החכמים שלא היו מזדקקים להכניס לשימוש מין חדש, ומה שהזכיר סי' פ"ג צעופות היינו שאנו נוהגים צבחות מנהג העופות, ולא שבה ללמוד משם והכל משום מגדר מלחא דנתמעטו הלצחות ומה לנו להחזיק במסורת, וגם אם נקבל חדשים נסתבך דין חלבן וכיסוי דמן ותואר אצריהם לענין עריפות כגון עינונית דורדא וכיו"צ, ואין עלינו לחפש הענינים] ואין כונת החכ"א שלא לקבל לחיות אבל לבהמות מותר דברי הש"ך כתב דלפיכך קולר, ואם יש חילוק בין חיות לבהמות אכתי אנו צריכין לסימני חיה, אלא ודאי כונתו בכל אופן אין אנו מקבלים מין חדש, ואף לדברי הפמ"ג לדין אסור משום מנהג שקבע בחכ"א וספרו התפשט בדורו כגון ארץ יוטא, אבל העיקר שדברי הש"ך הן כפי החכ"א, ואין לפרוץ גדר במנהגו של ישראל, ואין לנו שום הכרח לה, ודי לנו בצבא ואלן שבמסורת.

יום ד' עשרה למב"י תש"י זכרון מאיר.

הוספה. אחרי שהרצב מדינות מצאיים בקר מן החוץ, וישראל קדושים שהיו פורשים מלהביא מאלו של הגידון חשיב כנהגו בו איסור.

מסורת וכשרות פר הסבו מברזיל

ג. ואולם הרב חכמת ארם ז"ל (שער אור"ה כלל ל"ו ס"א) כתב ראין אנו אוכלים אלא מה שקבלנו במסורת מרביתנו, כמ"ש בסעיף ו' בעופות, ושם בס"ו כתב, אבל אנו במדינתנו קי"ל כאותם פוסקים דכל הסימנים שבעולם לא מהני להחריז אלא מה שנמסר לנו מאבותינו.

והנה מרן החזו"א ע"ה במכתבו שנדפס בחי"ד (סימן י"א אות ד') כתב, אחרי שידוע כמה החמירו רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל שלא לפרוץ גדר שגדו הראשונים ז"ל, אין לנו לנטות מדברי הגאון חכמת אדם שקבע בספרו שמהגנו שלא לאכול בהמות וחיות אלא במסורת, וכפי פשטן של דברי הש"ך (סימן פ' סק"א) ודלא כהפמ"ג. וכו'. עכ"ל.

ובאמת בפשיטות אדרבה נראה כהפמ"ג, דראשית לא הוכיח הש"ך בדבריו בהמה, והסימן הוא מיירי רק בחיות וסימנים שהם סימני הקרנים. וגם שזה נגד כל הפוסקים ראשונים ואחרונים שכולם לא הולידו מסורת אלא בעופות שזכר בש"ס, וגם שיש טעמים מיוחדים לעופות. וכדי להבין דברי הש"ך ולא יהיו תמוהים, פירשם הפמ"ג דמיירי בהתרת החלב של החיה, דבזה בעי' מסורת, כי קשה לעמוד על סימני הקרנים שרבו בהם הדעות והפירושים.

ד. והנה מלבד דעת הפמ"ג שהובא בחזו"א. מצאתי עוד בספר יבין דעת להגאון רבי ישראל יהושע ז"ל מקונטא, על ש"ע י"ד (סימן פ' סק"א) שכתב בסוף דבריו שם חז"ל, ודע דהא דסימני מפרס פרסה היא בין לבהמה בין לחיה, כל שמפרס פרסה ומעלה גרה הוא סימן טהרה, ולא הוצרכו לדין דקרנים חרוקות כרוכות והדורות אלא להתיר חלבה. ודלא כמ"ש בעל בית יעקב (הובא בפ"ת שם) דדוקא לסימני בהמה טהורה סמכין אסימנים דמפרס פרסה ולא לחיה, וזה ליתא, דבהודיא אמרין דחיה בכלל בהמה לסימנים. וכי"כ להודיא מדברי התוספות והרא"ש דסימנים אלו מהני גם לחיה, ולא הוצרכו לסימנים דקרנים אלא להתיר חלבה, וכי"כ מבואר מדברי הרשב"א בחידושו, שכתב דמצא מין ממיני בע"ח שמפרס פרסה ומעלה גרה, בודק בסימני הקרנים כדי להתיר חלבה, משמע דוקא להתיר חלבה אבל בשרה בלי זה מותר. עכ"ל. ראינו בדבריו ז"ל דמפשט פשיטא ליה להתיר כל בשר ע"י שמפרס פרסה ומעלה גרה וא"צ לשום סימן אחר, ולא הוכיח שום מסורת.

וע"ש עוד בדבריו ז"ל שכן מפרש את דברי הש"ך הג"ל, חז"ל, ומ"ש הש"ך (סי' פ' סק"א) דבזה"ז בעינן מסורת היינו להתיר חלבה, אבל לא בשרה. ואין זה צריך לפנים. עכ"ל. הא קמן דגם בדעת הש"ך פשיטא ליה דבשר החיה אין צריכים מסורת. ורק להתיר חלבה הוא דמצריך הש"ך מסורת. והן הן דברי הפמ"ג הג"ל.

ובן הוא בספר כף החיים (סימן פ' אות ה') שהביא הריבה אחרונים ההולכים בשטת הש"ך, והם לה"פ (אות א') בית לחם יהודה (אות א'), וכ"כ לה"פ (סעיף ב') דכל זה הוא לדינא דגמרא, אבל אנו אין לנו עתה אלא מה שקבלנו במסורת, וכדלקמן (סימן פ"ב) כהנה גבי סימני העוף. ע"ש. וכ"כ המש"ז (אות ב') ובשפ"ד (אות א') וחכמת אדם (כלל ל"ו אות א'), וערוך השלחן (סוף אות י'). וזכחי צדק (אות ב') כתב דבעי בגדר יע"א יש להם מסורת וקבלה בג' מיני חיות איל צבי ויחמור, והא דצריך קבלה ומסורת ה"ד לענין חלב, אבל לענין בשר א"צ בקיאות דהא ניכר במעלה גרה ומפרס פרסה, וכ"כ בית יצחק (בעמ"ז אות ג'), וכן משמע מדברי הש"ע שכתב ואם חסר א' מאלו הג' סימנים חלבה אסור, משמע אבל בשרה מותר. עכ"ל.

אמש דיבר אתי מרן הראש"ל פאר דורנו בעל יבי"א שליט"א בענין פרי ה"שבור", המצויים בבראזיל, ואמרתי למרן הרב שליט"א שכבר כתבתי בזה בעת שכתבתי על האילים האדומים שמגיעים מאוסטרליה ששם העליתי שהאילים ההם אינם טהורים. ואילו בפרי השבו נלע"ד בפשיטות שהם טהורים, וכבר העלו כן גדולי הרבנים, ופוק חזי מאי עמא רבר.

א. למעשה יש בהם כל הסימנים שנאמרו בסימני טהרה, מעלים גרה ומפרסים פרסה, ואין להם לא שיניים ולא ניבים בחניכיים העליונים.

וב"ב הרמב"ם ז"ל בהלכות מאכלות אסורות (פ"א ה"ב) סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה והם שני סימנים מפרסת פרסה ומעלה גרה, עד שיהיו שניהם, וכל בהמה וחיה שהיא מעלה גרה אין לה שיניים בלחי העליון, וכל בהמה שהיא מעלה גרה הרי היא מפרסת פרסה חוץ מן הגמל, וכל בהמה שהיא מפרסת פרסה הרי היא מעלה גרה חוץ מן החזיר. עכ"ל.

ב. והנה בש"ע (סימן פ' ס"א) כתוב חיה טהורה חלבה מותר ודמה אסור וטעון כסוי הדם, וחכמים נתנו סימנים וכו', ואם חסר א' מאלו השלושה סימנים חלבה אסור. עכ"ל. וכתב הש"ך שם (סק"א) אם הם (הקרנים) מפוצלות וכו', עיין פירוש דברים אלו בב"י, ולפי שאין לנו עתה אלא מה שקבלנו במסורת וכדלקמן סימן פ"ב גבי סימני העוף, ק"צ. תי. עכ"ל. נמצא דהש"ך מצריך מסורת גם בחיה. והפמ"ג בשפתי דעת (סימן פ' אות א') כתב ע"ד הש"ך דשם (סי' ג"ב ס"ג) דהצריכו מסורת בעוף האו"ה (כלל ג"ו אות ח"י) כתב לפי שרבו הפירושים מהו סימן הדורס אי כפר"ת ע"ש, משא"כ בסימני חיה ובהמה לא הוזכרו דאינו נאכל אלא במסורת, ובהמה ודאי אין בקיאות להכיר מפרסת פרסה ומעלה גרה, וכו' אלא דהש"ך נמי ה"ק, כיון שרבו הפירושים (בקריני החיות) אין לאכול החלב אלא במסורת, דאין אנו בקיאים במובלע חקיקתו ושאר הסימנים. ע"ש.

הנה מבואר דהוא ז"ל מפרש בדעת הש"ך דמצריך מסורת בחיה כדי להתיר החלב שלה, אבל להתיר בשרה א"צ במסורת, כיון שהסימנים ידועים. אבל להתיר החלב צריך להיות בקי בקרנים, והואיל וסימנים רבים נאמרו בהם, דעות רבים יש בזה בראשונים ובאחרונים בכל סימן וסימן מהם, וקשה לעמוד על אמיתת הענין, ע"כ אמר שאין להתיר החלב של חיה, אלא עפ"י מסורת בלבד.

ולפ"ז פשוט ופשיטא דבהמה א"צ מסורת כלל ועיקר, דשם אין סימני קרנים, רק הסימנים המפורשים בתורה, וגם הסימן של השיניים שאמרו חז"ל הוא קל להכירו וא"צ בדיעה מיוחדת וע"כ א"צ במסורת כלל ועיקר, גם לדעת הש"ך. ומכל הראשונים נראה להדיא דא"צ במסורת אלא כעוף כמו שפורש בגמ' חולין (ס"ג ע"ב), והטעם פשוט דבתורה לא מפורשים הסימנים וכו'.

ובן הן דברי מרן ז"ל בש"ע (סימן פ' סוף ט"ב) וז"ל, ואעפ"י שיש לו ג' סימנים אלו, אין לאכול, לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אא"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור. עכ"ל. [ובענין המסורת עיין שו"ג שם]. אבל בבהמה וחיה שסימניהם מפורשים בתורה לא הצריכו מסורת, והש"ך הוא יחידי בזה. וכאמור הפמ"ג פירש בדעתו של הש"ך דלא הצריך מסורת, אלא כדי להתיר חלבה בלבד, ומסתבר טעמיה, כי באמת יש מבוכה גדולה בכיבוד הסימנים שאמרו חז"ל (חולין ג"ט ע"ב), בקריני החיה.

וגם מהפ"ת (סי' פ' סק"א) מבואר כהנ"ל שהוא ז"ל דחה דברי הבית יעקב שמצריך גם סימני הקרנים לטהרה, דס"ל דבחייה לא מהני רק מפרסת פרסה ומעלה גרה, אלא בעינן גם סימני הקרנים כדי להתיר בשרה; והפ"ת כתב עליו שאין דינו דין אמת, דאדרבה מדויקים מרן ז"ל בש"ע, ואם חסר אחד מאלו השלושה סימנים חלבה אסור, מבואר דעכ"פ טהורה היא ובשרה מותר, וגם בסימן ע"ט ס"א, כתב, סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה וכו' משמע דמעלת גרה ומפרסת פרסה מהני גם בחיה לסימן טהרה, והוא פשוט. וע"ש. נמצא דגם הפ"ת מוכיח במישור מהש"ע דלהתיר בשר החיה א"צ בסימני הקרנים, ופשיטא דס"ל דגם מסורת לא צריכים לזה. ועכ"פ גם להבי"ע אפשר דא"צ מסורת, רק דמצריך גם סימני הקרנים, ותו לא מיד.

ה. והן היום (כ"א אדר תשס"ד) ביקרתי בבית הגאון המובהק מגדולי פוסקי הדור בעל שבט הלוי שליט"א, ודיברנו בענין בהמות אלו ואמרתי לו חלק מדברי הגדו, בדרך קצרה, ואמר לי שהוא ג"כ מתיר בהמות אלו, וכבר כתב תשובה ע"ז והיא ל"ו נדפסה בשו"ת שבט הלוי ח"י.

והיה עמי ספר יבין דעה להגרי"י מקונטא ז"ל הג"ל, והראיתי לפניו את הדברים הג"ל, ושמוח עליהם כמוצא שלל רב, וביקשני להניח לו הספר לעיין בו, וכן הראיתי לו את דברי הרב כה"ח הג"ל. ונתתי שמחה בלבי שגם הגאון הגדול הגדו נר"ו מתיר בזה.

ו. ולענ"ד גם למי שמחמיר להצריך מסורת יודה בנ"ד שא"צ מסורת כלל, דלא אמרו אלא בדברים חדשים מקרוב באו, ולא ידעום מקודם, בזה הוא דאמרו דאעפ"י שיש להם סימנים לא די בכך וצריך מסורת. למשל בתרגול הודו, דהיה ע"ז רעש גדול בהרבה מקומות שלא הכירם, ומלבד שבעוף צריך מסורת מדינא דגמרא וכנ"ל, הנה זה מין חדש שאינו לא מן התרגולים ולא מן היונים ולא משאר העופות שרגילים לאוכלם, ובוה צריך מסורת.

אבל בזה שהתברר באר היטב שהוא מהפרות הרגילות בלא שום חילוק ואינו מין חדש, בזה גם המחמירים יודו שא"צ במסורת כלל, שהיו העובדא המפורסמת היום שהם פרים ורבים עם העגלים והפרות הרגילים, מוכיחה כמאה עדים שהם פרות רגילות. וכמו שיש כמה סוגים, פרה הולנדית ואוסטרלית, וערבית ועוד, ה"נ יש פרה הודית הנקראת סבר, ואין שום הבדל וא"צ בזה לשום מסורת כלל ועיקר.

ועוד גם אם יש צורך במסורת, הרי יש להם מסורת שבמקומות שהם היו שם אכלו אותם עם ישראל אשר שם, וכמו בהודו ואגפיה, וכן בבראזיל שכמעט שאין שם בהמות אחרות רק מהמין הזה, וגם בארגנטינה ואורוגווי יש הרבה מהסוג הזה ואוכלים אותם בלי פקפוק, וגם לא"י שחטו מהם והעידו ראשי צוותות השוחטים הותיקים שכבר לפני קרוב לארבעים שנה שחטו מהם בחבש ויבאו הבשר ארצה.

ועוד שכירתי שגם יש מסורת שאכלום במקומות שבהם היה מצוי הסוג הזה, וגם בתמן היו אוכלים אותם.

ובאמור כן פסקו הגאון מוה"ר"א הרצוג ז"ל הרה"ר לישראל, וכן פסק הגר"מ ראטה ז"ל בקול מבשר. וכן פסק הגאון המובהק רבינו שמואל וואזנר שליט"א בספרו אמר לי פה אל פה. וגם בשיחה עם מרן מופה"ד רבינו עובדיה יוסף שליט"א פשיטא ליה להתירם.

ב"ה, ט"ו אדר פורים דשזש"ט תשנ"ט לפ"ק.

כבוד ורבינו הגאונים הפ"ק בנשיק מוה"ר שלמה שפערן אבדוק דעברעצין, וכבוד מוה"ר יצחק שפיין שליט"א דומ"צ פאלטישאן יצ"ו.

א

אחדש"ט ושתה"ג בכבוד,

אשר כבודם הנעטם לי בענין היסוד השתמשות בהמה טהורה, והיא ככל הנראה ממשפחת הנופל נקרא גלשון שלם (ביסוף) ושכח עובד במדינתם אמריקה וגם יש בית מנחמים שכבר משתמש בו למעשה ככשרות הנופל המפורסם ביו"ד סי' כ"ח ועוד, אלא דלנו מחמירי בו חומרת ח' ובהמה, אלא דנקוג זה ישנם קל"ט שינויים במנהג גופו מנופל הרגיל, אבל סימניו סימני טהרה נזכרים.

וספק שלם בהכרעת לשון הש"ך יו"ד סי' פ', לענין סימני קדשים להחשד ח' טהורה, דקבע הש"ך שאין לו להאריך בזה דאין לו עתה אלא מה שקבלנו במסורת וכדלקמן סי' פ"ג גבי סימני עוף, ע"כ, ונזכר תמה הפמ"ג דהאי דסי' פ"ג גבי עופות אם אין מסורה יש חשש דילמא עמא, (אפילו יש לו כל ג' סימני הגוף, אולי ביום מן הימים

ידרום וכשיטת רש"י (חולין ס"ב ע"א), ודלא כשיטת רבינו משה בר יוסף והרמב"ן ודעמי' דג' סימני הגוף קובעים שזדלי לא ידרום, דחוששים לשיטת רש"י בזה, משא"כ הכא דסימן מעלה גרה ופרקות מדוקות לפנינו בלי פקפוק, לכן דעת הפמ"ג דכוונת הש"ך רק על מסורת ההבדלים בקדשים בין ח' טהורה לבהמה טהורה, אבל מכ"מ נאכל אפילו לכתחלה עכ"פ עם איסור חלב שלו.

אלא דגאון ישראל חזון איש זי"ע בס' יו"ד סי' י"א ה-ו-י נקט דברי הש"ך בפשוטו דגם גוף כשרות הח' מולד במסורה כעין סי' פ"ג גבי עופות, אף שמדחק עמוס ביניהם כיון שנקיחים ב' סימני טהרה של בהמה וח' טהורה, ומסתמך על דברי חכמת אדם שקבע כאלו יש מסורת שאין לאלל גם בהמה וח' טהורה אלא במסורת.

והנה יסוד הטוב כאן אם יש חיוב מסורה גם על בהמה וח' טהורה, חזן מנחם ככר ועו, ואלי לזי ויחמור הרגילים, דלדעת הפמ"ג פשוט דלינן לריסם, ולדעת החזון איש וזכ"א לפי הננו לריסם, והחזון איש קבע דיש להנהיג מלחם בלחץ ליעול מומן הגדולים בדור החלוקה מחוקק ועמו גאון ראשי ישראל, ומפיסה זאת של המחלוקת הזאת גורם

חומרא וקולא, מלך אחד הוא גורם חומרא, דלולי ראו להחמיר במלחם שלא לחדש מינים בלי מסורת אף שאינו דומה כלל לעופות, אבל לאריך גיפא הוא גורם קולא, דגם לדעת החזון איש הי' זה רק בלחץ ליעול, ואף שדברי הש"ך מקובלים לדורות עולם בכל העולם מכ"מ עדות הפמ"ג ואלו הגאונים שנהנו אחריו, כמאה עדים שאין מסורה חלח עכ"פ במדינתנו, ואוכלים מה שגדור טהור, ושחיתק הרמ"א בס' פ' על דברי השו"ע ס"א בס' מונק דלא הי' מסורה עכ"פ במדינתנו.

והבנת הפמ"ג בדברי הש"ך דגם בליעול לא הי' מסורה, א"כ ברור דכל המדינות לא הי' תקנה כזאת כמש"כ כמה גאונים שכתבתם, וגם בלחץ ליעול אין לנו ראייה משום מקום רק מהעפיקת החז"ל דברי הש"ך בפשיטות לשונו, ובהם פשוט דהדלי של שאר מדינות להקל מכרע נגד ספק של לחץ ליעול, דחורין לגוף דין פורה שאין מקום כלל להחמיר בבהמות וחיות טהורות שסימניהם בדוקים ונזכרים גם בזמן הזה, וכיון שכן, דריסם עכ"פ נזכרים בלחץ אמריקה, שיש בנוסף להג' עוד סמיכת דעת שא"י כלל מסורה כיון שקרוב שבהמה הג'ל בכלל הנופל המותר מדורות עולם, ומה שנוגע לא"י אמר דמדין החזון איש זי"ע אין עסקיני עכשיו בזה.

אשר

חומש ויקרא - סימן יג

מנחת

שו"ת בענין כשרות מין בקר

אלא בעופות שלא ניתנו בהם סימני טהרה, ומשור"כ פירש כונת הש"ך דאין אוכלין את החלב אלא על פי מסורת דהתורה לא נתנה סימנים להכיר ולהבחין בין בהמה שחלבה אסור ובין חיה שחלבה מותר וכ"כ בכף החיים שם סק"ה, עיי"ש.

אך בחכמת אדם בס' ל"ו סעיף א' כתב כפשוטו דברי הש"ך וז"ל "ולפי שאין אנו אוכלין אלא מה שקיבלו במסורת מאבותינו כדלקמן ס"ו וא"כ אסור לנו לאכול מן החיות רק הצבי שניכר לנו ולכן לא העתקתי הסימנים" הרי דאין אנו אוכלין כלל אלא עפ"י המסורת, וכ"כ שם בערוך השלחן והחזון איש נקט עיקר בזה כשיטת החכמ"א עיין חזו"א יו"ד סי' י"א.

אמנם אנשי תורה ויראה וביניהם רבינה קהילות בברזיל ושאר ערי דרום אמריקה מעידים שמאז ומעולם אכלו בשר זה במקומותיהם, ולכאורה די בכך לקבוע מסורת לאכול מין זה, ואף שבסימן פ"ב סעיף ד' כתב המחבר דאם במקום אחר נהגו שלא לאכול עוף מסוים אף שבמקום אחר אוכלים אותו עפ"י מסורת אין להתירו במקום שנהגו בו איסור, כבר כתבו הט"ז סק"ז והש"ך סק"א דטעם האוסרין באותו מקום שאין להם מסורת אין זה אלא משום שיש שם עופות הטמאים הדומים לעוף זה ובכונה ובצדק אסורו ומקור סברא זו

ע"ה מה ששאל לדעתי הענייה על מה שרעשה כל הארץ כאשר נתגלה שמקצת בשר הבקר שיובא לארץ מדרום אמריקה הוא מן הזן ז'בו שיש לו חטוטרת על גבו, וכמה מגדולי הפוסקים העירו שלפי דברי החזון איש ביו"ד סי' י"א אין לאכול בשר זה, הנה אמרו חז"ל במקום גדולים אל תעמוד ומי אני להכניס ראשי בין ההרים הגדולים, אך כיון שרבה המבוכה ולא נאמרו בזה דברים ברורים ופסק מוחלט אכתוב לו את הנראה לדעתי הענייה.

הנה כתב השו"ע יו"ד סי' פ' ס"א "חיה טהורה חלבה מותר ודמה אסור וטעון כיסוי וחכמים נתנו סימנים מפי השמועה בקרנותיה, אם הם מפורצות ודאי חיה טהורה היא ואם אינם מפורצות צריך שיהיו בהם שלשה סימנים, כרוכות וחבורות וחורקות וכו' ואם חסר אחד משלשה סימנים הללו חלבה אסור" וכתב שם הש"ך בסק"א "עיינן פירוש דברים אלו בב"י, ולפי שאין לנו עתה אלא מה שקבלנו במסורת וכדלקמן ספ"ב גבי סימני עוף קצרות".

ונחלקי האחרונים בכונת הש"ך. הפמ"ג שם תמה דהלא בבהמה וחיה לא מצינו שצריך מסורת דהלא התורה נתנה בהם סימני טהרה, כל שהיא מעלה גרה ומפרסת פרסה ולא מצינו שצריך מסורת

בתורת הבית, וכבר כתב שם בפמ"ג וכן הביא הדרכ"ט מכנפי יונה דאין זה אלא כשמין זה מצוי במקום ואעפ"כ נהגו בו איסור וכלשון השו"ע, אבל בני"ד ראין מין זה מצוי בא"י כלל ובמקום גירולו נהגו בו היסור, נראה ברור דמסורת זו מהני לכל מקום.

ונראה עוד בזה דהנה עיקר יסוד זה שאין אנו אוכלין בהמה וחיה אלא עפ"י מסורת לא מצינו בפוסקים אלא בש"ך (לפי הגמ' הסמ"ח) ובדרכי תשובה שם הביא את דברי הפמ"ג ולא הביא מי שחולק עליו עיי"ש ונראה דאף החכמת אדם לא כתב כן אלא בחיה ולא בבהמה, וכן משמע מלשונו שהרי כתב "וא"כ אסור לנו לאכול מן החיות רק הצבי שניכר לנו וכו'" ולא כתב כן לגבי בהמות, ויש מילתא בטעמא לחלק בזה בין בהמה לחיה דהלא בבהמות אין לנו אלא ג' מינים טהורים בקר כבשים וצאן וג' מינים אלה היו מוכרים להם על בוריים ולא היו ביניהם ספיקות על מינים חדשים וא"כ אין קפירא על מסורת אבל בחיות כתבה תורה ז' מינים ומקצתם לא ידועים לנו לאשורם, בזה נהגו לאכול רק לפי המסורת, ועוד דהרי כתב החזו"א דאפשר שהחמירו לאכול רק לפי המסורת כדי שלא להסתבך בהבחנה שבין חיה ובהמה ויכשלו בטעות באכילת חלב, ולפי"ז אפשר שלא החמירו אלא בחיה

ללמוד מהם לדורות ולא ילפין בכגון אלה דורות משעה.

ונראה עוד דמי שאוכל תרנגול הודו ונמנע מאכילת הזיב אינו אלא

מן המתמיהין דהלא בימי קדם היה פולמוס גדול בענין כשרות התרנגול ההודי (עין דברי חסידים סי' ס"ג ס"ק כ"ו) והמתירים השתיתו את דבריהם על שתי טענות, א' בהודו נהגו בני ישראל לאכול מין זה וממילא יש מסורת להחיות, ב' דומה הוא לתרנגול ומין אחד הם עיין בזה בשואל ומשיב מהדורא ה' ח"א סי' ס"ט שכתב שתי סברות אלה, ועוד כתב שם דכיון דיש בעופות אלה ג' סימני הכשר העוף רי בהם אף שעופות אלו (האינדיק שהוא התרנגול ההודי ועוד עוף מסויים המשוה בגדלו ובקולו מן התרנגול המצוי) משונים בדברים שונים, ועי"ש עוד שהתיר משום ס"ס, ספק אם הלכה כראשונים המקילים בג' סימנים בלי מסורת, ספק אם יש בהם מסורת (כי רבים פקפקו במסורת זו כמבואר שם בתשובתו), ונתפשט היתר זה בכל ישראל, וא"כ הגע בעצמך, השוני שבין התרנגול המצוי לתרנגול הודי גדול לאין ערוך מהשוני שבין בקר הזיב לבקר המצוי, ופשוט דהמסורת ממעט יהודים שומרי תורה שבהודו ואמריקא באותו הזמן קלישא טובא מהמסורת שבימינו על הזיב, והמקיל בתרנגול ההודי יש לו להקל מק"ו בני"ד, דהלא אם הקילו בעופות דלפי פסק השו"ע צריך מסורת אף כשיש ג' סימנים דסימנים אלה אינם עיקר ואינם מפורשים בקרא, לא נקל בבהמות שכל ענין המסורת בהם מקורו בחכמ"א, וסימן היתרן מקרא מלא הוא, ודו"ק בכ"ז כי ברור הוא.

פ"ד נראה לכאורה דבקר הזיב ודאי לא גרע מתרנגול ההודי כמבואר.

דנה שוב גילה מן הגרי"ש אלישיב שליט"א דעתו שמן הראוי להמנע מאכילת זן זה, אך נראה לכאורה דהוראה זו ניתנה ליוצאי ישיבות ליטא שקיבלו על עצמן הוראת החכמ"א כמ"ש החזו"א שם, אבל חסידים ויוצאי פולין גליצ' והונגריה שדברי הפמ"ג הם עטרה לראשם, יש להם לסמוך עליו להקל בני"ד, וכפרט לאור כל דברינו הנ"ל, ושמעתי מאיש נאמן ת"ח מופלג שאכן כך יצא מלפני מרן הגריש"א שליט"א, ותו לא מירי.

ביקרא דאורייתא
אשר וייס

והנה שוב הראוני בשו"ת מהרי"א הרצוג יו"ד סי' כ' שאכן הנידון בדברי החזו"א היה בשור הזיב, ולגבי שור זה כתב החזון איש את דבריו להחמיר, אמנם עוד ראיתי שם את מכתבו של החזו"א (שמעפ גס נקון לגזמ"ג סי' ק"ג) ונראה מתוכו דהחזו"א לא נחית כלל לקבוע דעתו אם אכן יש כאן מין חדש, אלא כתב דאם נחליט שיש כאן מין חדש יש להמנע מאכילתו לפי החכמ"א, שהרי ז"ל שם "קבלתי את המכתב ע"ד הנ"ל, ולא היה במכתב הנידון אם חשוב הוא השינוי של שור זה להסתפק בו שהוא מין אחר מהשור המצוי בידינו, אלא היה הדבר מוחלט שצריך לדון בזה כמין חדש הבא לפנינו, אך טהרתו בטוחה מפני שפרסותיו סדוקות ואין לו שיניים למעלה, והיה הנידון אם לחוש לדברי הבי"ע דבחייה לא מהני סימני טהרה עד שיהיו הקרניים כקרני חיה והוכרע במכתב שאין לחוש לדברי הבי"ע. וע"ז דנתי דנתי דאין הלכה כהבי"ע בעיקר הדין ובטוחים אנחנו שהוא טהור, בכל זאת בהנהגתנו שגדרו לנו רבותינו אנחנו מזהירים שלא לקבל מין חדש ועוד כתב שם "כן אם אנו קובעים ששור הזה מפני השינויים שלו צריכים אנו לדון עליו ולחקור אחרי סימני טהרה שלו, אי אפשר לנו לקבוע אותו בבהמה או לחיה אלא ע"י סימני הקרניים שקבעו חכמים וכל ההשערות והדמיונות מבחינות אחרות אינם קובעים כלום".

ומלשונות אלה משתמע שהחזו"א לא קבע מסמרות שיש כאן מין חדש שצריך לדון עליו אלא כתב להכריע שאם אכן מין חדש הוא אין לסמוך על סימנים להתירו.

ועוד כתב שם החזו"א "ואמנם במכתב השני דנו שיש מסורת עליו, זהו ענין אחר שלא דנתי עליו, אבל מה אעשה כי גם בזה דעתי נוטה לנהוג בבהמות כמו בעופות שלא לשנות במקום זה מפני מסורת במקום אחר" ולענ"ד נראה כונתו דאם במק"א יש מסורת שלא לאכלו אין להתיר משום מסורת שבמק"א, משא"כ בני"ד אם אכן יש מסורת במקומות שבהם זן זה מצוי, ודאי דמהני מסורת זו לכל מקום שהוא, אף במקומות שבהם לא היה מצוי כנ"ל, ומה שכתב החזו"א דבא"י יש מסורת שלא לייבא אותו, לכאורה תמוה דהלא בשנת תש"י כאשר היישוב בא"י היה קטן ודל והיבוא לא היה מפותח כלל, וכי יש בזה מסורת לאסור, ומכל דברי החזו"א נראה לענ"ד שעיקר טעמו ונימוקו היה למיגרד מילתא ולמנוע פירצה ויש דברים הנאמרים לפי המקום והזמן וא"א

שחלכה מותר אבל בבהמה לא ראו צורך להחמיר בכך, ועוד טעם יש לומר למה החמירו בזה רק בחיה לפי דברי הבית יעקב שהביא הפ"ח בס"ק א' דבחייה בעינן עוד סימן טהרה בקרנותיה מלבד ב' הסימנים שיש בבהמה טהורה וא"כ כיון שאין אנו בקיאים כ"כ בסימני הקרניים נהגו שלא לאכול אלא לפי המסורת משא"כ בבהמה, (אך באמת דברי הבית יעקב נסתרים מסוגיא מפורשת בחולין נ"ט ותימה הם ואף הפ"ח דחאם עי"ש), ומ"מ נראה ברור בלשון החכמ"א שלא החמירו בזה אלא בחיה ולא בבהמה.

ונראה עוד דלכאורה משמע מלשון החזו"א שאף הוא לא בא להחמיר אלא במינים חדשים דאף שכתב להדיא שאין אוכלין בהמה וחיה אלא במסורת ולא כפי שכתבנו בהבנת החכמ"א, מ"מ כתב דכיון שאין אנו אוכלין אלא לפי המסורת אין לנו אלא בהמות וכבשים ועזים, הרי דבאלה שלשת המינים בקר כבשים וצאן אין לפקפק בהיתרם ובודאי ידע החזו"א דאף במינים אלו יש גזעים רבים שאינם דומים לחלוטין זל"ז, דמ"מ ברור שהם כולם בקר וצאן וכבשים ויש להם סימני טהרה ובאלה אין לפקפק כלל כשם שיש זנים שונים בתרנגולים שאינם דומים לחלוטין זל"ז ולעולם א"א לדעת בדיוק באיזה זן השתמשו אבותינו לפני שנים רבות, וע"כ דכל התרנגולים הדומים זל"ז בעיקרם כשרים (ואף בתרנגול ההודי השונה מאוד מתרנגול מצוי ובו נחלקו האחרונים בשעתו נתקבל ההיתר בכל בית ישראל).

וזן זה של בקר הזיב, נראה ברור שהוא בכלל בקר והוא דומה בצורתו הכללית ובכל מאפייניו לשור ופר אלא שיש לו חטוטרות על ערפו, ולכאורה נראה פשוט שבכלל בקר הוא ואין לפקפק בהכשירו ובפרט שיש מקום גדול לומר שיש בו מסורת גמורה להיתירא כנ"ל, ולענ"ד אין צריך להחמיר בספק ספיקא במה שאין בו איסור כלל אלא מנהג וחומרא, דהלא ספק אם יש כאן מסורת, (ובאמת נראה שיש בו מסורת גמורה) וספק אם צריך בזה מסורת כנ"ל, דאף אם נחמיר כדעת החכמ"א מידי ספק ודאי לא יצאנו, ובפרט דנראה דבמה שניכר בעליל שהוא בכלל בקר או כבשים וצאן לכאורה אי"צ מסורת, ועוד נחבאר מלשון החכמ"א דאף לשיטתו אין בזה קפידא אלא בחיה ולא בבהמה, והרי לכו"ע אין בזה קפידא מעיקר הדין אלא מנהג בעלמא למיגרד מילתא כמ"ש החזו"א.

שלושת מיני הבהמה

בהמות כאלו, שהגיעו תחת השם "ברהמה". אני זוכר שהיו בהמות שחורות גדולות ופראיות. גודל הדבשת לא זכור לי, אבל יש להניח שלא היתה כל כך בולטת כמו בנמיביה.

מאז ועד היום מגודלות בהמות אלו, מין ז'בו, תחת השם ברהמה, עצמן או צאצאי הכלאה, ביניהן לבין גזעים אחרים במקומות שונים בעולם ובארץ, ואפילו במשקים שמקפידים על קיום מצוות.

עיון בפרטי החיה מראה, שמדובר בבקר הנקרא ז'בו (בקר פראי באפריקה ובדרום אמריקה Bos primigenius taurus. הוא נקרא גם Bos indicus ומדובר בז'בו (Zebu), ייתכן שגדלו את הברהמה בארץ, כי לא זיהו שמדובר במין הז'בו. (כי אולי בון הברהמה, הדבשת לא כל כך בולטת).

כבר ברצפת הפסיפס שנתגלתה בחפירות בית הכנסת בבית אלפא מוצאים בקר עם דבשת, וישנה הדגשה על הדבשת, הדומה למיני הז'בו. מכאן שלפני יותר מאלף שנים, הכירו כאן את הבהמה הזו.¹⁵⁰

קוריוז מעניין נגלה לי, בשעת ביקור בשנת תשסד בשיבת לומזה בפתח תקווה, שסיום בנייתה היה בשנת תרפ"ט (1929), ראיתי את גלגל המזלות, המצויר בכיפת האולם. במזל שור מצויר שור שהדבשת של הז'בו נראית בו בצורה בולטת ביותר. ברור שכבר בשנה זו הכירו בארץ פר עם דבשת גדולה.

על פי רוב קרני הז'בו כקרני הפרה, מתעגלים כלפי פנימה, בתמונות לפעמים הוא נראה חסר קרניים. הסיבה היא טיפול מיוחד, המונע גדילת קרניים (שמוצאים גם בבקר בהרבה רפתות).

החזון איש¹⁵¹ החמיר מאד בעניין המסורת. לאחר שנתגלה שרוב הבשר הנשחט הוא כבר תערובת עם גזעי ז'בו, התלבטו גדולי הרבנים מה לעשות. הרב אלישיב שליט"א, כפוסק הדור, הודיע שמצד המנהג יש להחמיר ולשחוט רק בהמות, שידוע שהן אינן מהגזע שאותו אסר החזון איש. פסק זה הוא רק מצד המנהג. מצד הדין הבשר מותר, אפילו לכתחילה, ואין בו משום בשר שהורה בו חכם.¹⁵²

היה במכתב הנידון אם חשוב הוא השוני של שור זה להסתפק בו שהוא מין אחר מהשור המצוי בידינו, אלא היה הדבר מוחלט שצריך לדון במין חדש הבא לפנינו, אך טהרתו בטוחה, וכולי".

לפי המלים האמורות נאמר ל"חזון איש" שמדובר במין חדש ומתוך זה הוא עונה תשובתו שבסיכומה הוא כותב: "... מובטחני שישנו דעתם העדינה אחרי מכתבי זה, ויסיכמו שאין להתיר את השור לא מפני ספק טהרתו, אלא מפני המנהג שקבעו לנו רבותינו הגאונים ז"ל, הש"כ, החכמת אדם, וערוך השולחן".

יש להעיר על הדברים כדלקמן:

א. ייתכן והשאלה לא הופנתה אל ה"חזון איש" נכון, כי הוא מתייחס להנחה, שמדובר במין שאינו שור, והדבר מובלט בדבריו שצריך לדון במין חדש, ואז הוא דן בשאלת הצורך במסורת.

ב. בעשרות השנים, שעברו מאז, הוברר, שמדובר בפר המתרבה עם הפרות שלנו. לכן הוא רק זן אחר ולא מין שאינו ממיני השור.¹⁴⁶

השאלה, לגבי הבקר המיוחד, ותשובת ה"חזון איש", התייחסה לבקר ההודי שהוא מין אחר. לשיטות הטוענות שהבקר ההודי הוא אחר (ראה את גודל הבליטה וזקיפותה בשתי התמונות)

לגבי הבקר מנמיביה, מאשר הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א¹⁴⁷, ששחטו בהמות אלו בדרום אפריקה. בנוסף לכך, בקר מסוג זה הוא הזן היחיד הקיים בברזיל. במשך מאות שנים שחטו היהודים את הבקר הזה ושתו את החלב שלו, ואיש לא פקפק בכך. גם זה היה נתון – שה"חזון איש" לא יכול היה לדעת עליו. השוחט מברזיל מעיד שנשחטו עוד לפני שנת תש (לפ"ק) בהמות אלו בברזיל.

בזמן מלחמת השחרור, מספר הרב וינגוט, שאביו היה השוחט – הרב מיכאל דב וינגוט זצ"ל – במטולה, הביאו בהמות שחורות גדולות מסוריה. לבהמות אלו היתה דבשת, וטענו שהיא נוצרה מהעול שהושם על הצוואר בשעת העבודה. בהמות אלו נשחטו בגליל.

בשנות החמישים המוקדמות, הגיעו הבהמות למשקי הצפון. בשנים תשכ"א עד תשכ"ג ניהלתי את בית המטבחים בטבריה, וזכורני שהביאו אז לשחיטה

פר, פרה, שור, עגל, הם השמות של היצורים השייכים לסוג הבקר (Bos taurus). בנוסף לבעלי החיים הרגילים, יש להוסיף לכאן סוגי בקר פראיים. יש בקר מזגים שונים, והתעוררו בעיות כוון לטהרת הבקר.

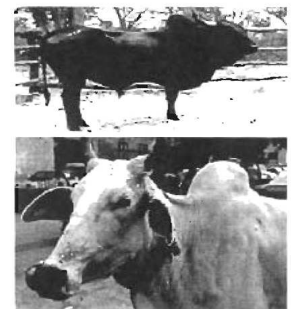
בקר

בקר, פר, שור, עגל

בתחילת קום המדינה, היה צורך למצוא בקר המתאים לגידול בארץ. הפרה הערבית המקומית היתה קטנה ודלה. היא לא נתנה כמעט חלב, ובשר לא היה בה. לצורך פיתוח הענף הביאו את הפרה הדמשקאית, שהיתה כבר הרבה יותר טובה מהפרה הערבית, ובנו ממנה את משקי החלב הראשונים. התמונות הבאות מראות פרות אלו. לאחר מכן הובאה הפרה ההולנדית והגזע הישראלי הראשון היה התרכובת בין הפרה הדמשקאית שהוכלאה עם הפרה ההולנדית.

עם השנים הובאו בהמות מגזעים שונים ואז התעוררו גם בעיות כשרות. התעוררה בעיה עם בקר שהובא ארצה, למשל ממדגסקר, בהנחה שהוא ממיני הבקר, שלכאורה אין לנו בעיות עמם.

עיון בבקר זה מראה לנו שמדובר בבקר הדומה לבקר ההודי, המהווה בתודו את ה"פרה הקדושה". בקר דומה קיים בארצות אסיה, אפריקה וגם בדרום אמריקה. עלגב הבהמות מוצאים גבשושית בגובה עד 20 ס"מ. גבשושית זו גבוהה בזכרים שלמים מבנקבות ובמסורסים, אבל יש הפרשים גם במבנה הגבשושית.

בקר מנמיביה (למעלה) ומהודו (למטה)
ראה את מבנה הצוואר והגב

הרב משולם ראטה התיר את הבקר ממדגסקר. הרב הרצוג¹⁴⁴, כותב בפשיטות, שמדובר במין בקר, ולפיכך גם חלבו אסור ואין צורך לכסות את דמו.

פסק ההלכה של הרב הרצוג הובא ל"חזון איש". באיגרת משנת תש"י¹⁴⁵ מתייחס ה"חזון איש" במלים: "... ולא

¹⁴⁴ במבוא לסימן כ, בפסקים וכתבים, כרך ד, שו"ת בדיני יורה דעה, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשן
¹⁴⁵ אגרות החזון איש כרך א, סימן כב, יו"ד סימן יא

¹⁵⁰ תודה לרב א. זיבטופסקי שהעיר עיני על כך.

¹⁵¹ הובא למעלה בעמוד 136

¹⁵² הרב א.ח. שרמן: בגדרי המנהג שאין בהמה נאכלת אלא במסורת. מהדריק, כ, קכח ואילך, תשז

¹⁴⁶ מה דין המסורת שנוצרה במשך הזמן? מכיוון שבעל החיים טהור ואכלו אותו במדינות שונות ובזמנים שונים, האם אין זו מסורת?
¹⁴⁷ בענין בהמות "שכר", אוצרות התורה, ניסן תשסד

[ג] ארבע רגלים וד' כנפים [ד] וכנפיו חופין את רוב אורך גופו ורוב הקיפו
 ויש לו [ה] שני כרעים [ו] לנתר (פי לקפן ולכטמיק ממקום למקום) בהם [ז] ואפי'
 אין לו עכשיו [ח] ועתיד לגדלם לאחר זמן ואעפ"י שיש בו כל הסימנים הללו
 [ט] אינו מותר אלא אם כן שמו חגב [י] או שיש להם [יא] מסורת ששמו חגב :

[י] או שיש להם מסורת (בג) וסף בזה"י מהני מסורת מלכותיהם ששמו חגב (כד) או כשהליד ישראל שהוא בקי בהן אומר ששמו חגב (כה) וכן אם יש להן מסורת שנקרא בשם שקורין

(כב) כ"ב הרמב"ם ונתבאר בסי' ט' ודעת הר"ף דל"ג
 שיהא שמו חוב אבל רוב"ע מולקין עליו.
 (כג) פמ"ג ועי' דר"מ בסי' ט"ב שיש מקפידין על
 המפורסם במינוי וספרם שזהו"ס יסבחו ע"ז ושעמ"כ בזה
 בסי' ז' פירש א"י לו ד' מימין ואין לשון ארוך לכלול
 מסתבר שזול למעלה על המפורסם כיון ולכרנ"ה שופס
 א"ס י"ז מימין ואין לשון ארוך לשון שמו חוב

שלישי באשמורת, כל מה שסיפרה לי הרבנית בת שבע קנייבסקי ע"ה, ר. אטיאס, עמ' 20

יִלְקוּם

ג. יש מקהלות החימונים הסימנים על סימני החגבים גם בזמן הזה, כשיש בידם מסורת ששמו חגב, [שאין די בסימנים האחרים]. ויש שנהגו להקל בזה אף לאחר שעלו לארץ. ואין למחות בידם אם מסתמנים על המסורת שבידם, ובקיאים

ג) שהרי הצייד נאמן לומר עוף זה התיר לי רבי הצייר. (חולין ג:). ואמר שו, א"ר יוחנן והוא שבקי בהן ובשמותיהן. והיינו שיוחזק אותו צייד שהוא בקי במינים הטמאים האמורים בתורה ובשמותיהם. וכן כתב הרמב"ם (פרק א' מהלכות מאכלות אסורות הלכה כב) דמי שהוא בקי בהן ובשמותיהן אוכל. והצייר נאמן עליהם כעוף. ומי שאינו בקי ברוק בסימניו וכו'. וכן הוא בשלחן ערוך (סימן פב סעיף ב'). וכן כתבו הש"ך והפרי חרש (סימן פה). ועיין להרשב"א בתורת הבית שכתב, שהרבה מקומות יש בספרר שאוכלים אותו. ע"ש. וכן הוא בכנסת הגדולה (סק"ג). וכתב בכף החיים, שכן המנהג בתימן שאוכלין אותו. גם בספר תבואת הארץ (עמוד שעט) כתב, שמנהג התימנים לאכול החגבים גם בדורינו, באותם מינים ידועים של חגבים שיש להם מסורת עליהם.

ובני תימן ההולכים לעיר אחרת או לרור בירושלים, כתב בכך החיים הנ"ל, דמוטר להם לאוכלם על פי המסורת שיש בידם, כמו שנחבאר לעיל בסימן פב סעיף ד' גבי עוף, רמי שהוא ממקום שנהגין איסור בעוף אחד מפני שאין להן מסורת, והלך למקום שיש להם מסורת, יכול לאוכלו במקום שהלך לשם, ואילו רעתו לחזור. ואם יצא ממקום שיש להם מסורת והלך למקום שאין להם מסורת, מותר לאכלו. ע"כ. ואין כאן משום נתינים עליו חומרי מקום שיצא משם כמו שנחבאר בארור חיים סימן תסת, שהרי מן שאין אוכלין אותו שם הוא אינו מצד האיסור, אלא כשביל חסרון קבלה, שלא קבלו בו היתר מאבותיהם, וגם איסור לא הורו להם. וכן כתב חסרון ע"כ. וכן הוא באחרונים שם.

והנה מלבד התימנים שנהגו לאכול את החגבים על סמך המסורת שבידם על מיני ארבה מסוימים, גם כמה מבני מרוקו בתחלה היו נוהגים לאכול חגבים, עד שאסר עליהם זאת האור החיים הקדוש בספרו פרי תואר (סימן פה). וכן כתב בפירושו על התורה (ויקרא יא, כא) כנ"ל. וכן דעת מרן החיד"א במחזיק ברכה שם. וכתב כפרי תואר שם, שכאשר אסר על בני מקומו לאכול את החגבים, כל אנשי המקום קיבלו את פסקו לבד מאדם אחד, והראוהו בחלום שהוא אוכל שצצים ורמשים, והעידו לו כי הם הארבה שאכל בו ביום, והצדיק את הדברים. ובתחברות ספר החגבים והארבה (תשנ"ו עמוד 21) ציין, שכיוצא בזה אירע לרבינו אפרים מרגנשבורג, מאבא אורו רועי שם, שהשתי את הרג בורבוסא, ובליילה האתוהו בתלום שהוא אוכל שקצצים ורמשים, והוא קם בבוקר מבוהל,

מאור לכתובות - חלק ב

חגבים - הרב חננאל פרי ופרופ' זהר עמר

א. מבוא

לפי הכתוב בתורה¹ המותר באכילה משרץ העוף הוא "החולד על ארבע אשר לו כרעיים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ", ובפירוטם אתה מוצא: "את הארבה למינו ואת הסלעס למינהו ואת החרגל למינהו ואת החגב למינהו"². במשנה³ נאמרו סימנים נוספים לכשרות החגבים - "כל שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרצולים וכנפיו חופין את רובו". רבי יוסי מוסיף במשנה את המילים: "ושמו חגב".

בקטגוריה של הסימנים הכלליים שמובאים בתורה ובמשנה יכולים להכלל לכאורה מאות מיני חגבים טהורים, כאימרתו של אבימי בריה דר' אבהו "ז' מאות מיני דגים הן וח' מאות מיני חגבים"⁴.

מעבר לסימנים הכלליים ולשמות הספציפיים של החגבים הכשרים, יש סימני כשרות נוספים אשר נמסרו במסורת שבעל-פה, ולהם משקל רב ומכריע בכל הקשור לאכילת החגבים בימינו, הלכה למעשה.

מתוך ארבעת מיני החגבים שנמנו בתורה ניתן לזהות בבירור רק את הארבה; לגבי השאר הוצעו פרושים אחדים, ולא ניתן להגדירם בבטחון⁵. לפי רוב הצעות הזיהוי מקובל שהחרגול, הסלעס והחגב שזכרו בתורה הם מיני חרקים שלא מתפתח אצלם בדרך כלל יצר ההתלהקות⁶. המסקנה העיקרית שעולה ממחקרים אלה היתה, שבעבר היו ידועים במסורת הרבה מיני חגבים כשרים; חלקם מזיקים ובאו בלהקות או במופע חברתי וחלקם חיו כפרטים בודדים. אולם במהלך הדורות נשתכחה המסורת של רוב המינים ובפועל נאכל במאות השנים האחרונות רק ה"ארבה למינו"⁷.

המסורת של קבוצה זו השתמרה בשל חשיבותה למאכל, בהשוואה לשאר מיני

שרץ העוף. דבר המסביר גם מדוע נזכר הארבה ראשון, בין המותרים לאכילה.

תהליך איבוד המסורת של שאר הקבוצות היה ארוך והדרגתי. בימי הביניים המוקדמים לא היתה בקהילות אשכנז בקיאות בשמות החגבים הכשרים, ולא נשמרה אצלם מסורת אכילה⁸.

לעומת זאת, בחלק מקהילות ספרד⁹, צפון-אפריקה וארץ-ישראל היו ידועים חלק ממיני החגבים המותרים באכילה עם הסימנים הנוספים שהועברו במסורת¹⁰. פסיקתו של ר' חיים בן עטר (תני"ו-תק"ג) לבני עירו נגד אכילת חגבים השפיעה על חלק מיהודי צפון אפריקה, שנמנעו מאז מלאכלם¹¹. אולם היו גם לא מעט רבנים שיצאו בחריפות כנגד פסיקתו¹². מסורת אכילת הארבה הכשר נשמרה בימינו בקרב כל בני תימן לפליהם השונים ואצל

חלק מיהודי צפון-אפריקה¹³. בידי אלה נשמרה מסורת ברורה רק לגבי מספר מינים מצומצם בהרבה ממה שלכתחילה התירה התורה.

ב. החשיבות שבזיהוי החגבים הטהורים

ביובל השנים האחרון נעלמו כמעט לגמרי להקות הארבה מארץ-ישראל¹⁴ ומכל אזור המזרח התיכון וצפון אפריקה. דבר זה הושג הודות לכך שהארבה מודבר בימינו ע"י ריסוס יעיל באזורי מוצאו - במזרח אפריקה ובדרום חצי האי ערב. הדברת הארבה גרמה לכך שלבני יוצאי תימן וצפון אפריקה, שנולדו בארץ, ושאבותיהם אחוז במסורת אכילת הארבה הכשר¹⁵, חסר הידע בהכרת סימניהם ובמסורת אכילתם. מאחר שבני הדור אשר הכירו את סימני הארבה הכשר מתמעטים, קיים חשש שאיתם תיעלם גם המסורת מסיני של כשרות הארבה. בלשון

¹² רשב"א, תורת הבית הארוך ג, א; חידושי הרשב"א חולין סה, א.

¹³ ר' שמעון ור' צמח בני ר' שלמה בן שמעון דוראן, ספר יכין ובעז, ליוורנו 1781, א, סי' סד ודברי המגיה, שם. סיכום המקורות על מסורת הארבה בצפון אפריקה, ראו בתוך ז' עמר, הארבה במסורת ישראל, רמת גן תשסד, עמ' 81-63.

¹⁴ ראה: פרי תואר יו"ד פה, א ובפירושו אור החיים לויקרא יא, כא; ש' שמעוני, גנזי שלום, ליו"ד סי' ה.

¹⁵ למשל: הרב פתחיה מרדכי בירדוגו, נופת צופים ליו"ד סי' יג; הרב משה טולידנו, מלאכת הקודש, לפרשת שמני; ר' אברהם אנקאוה, זבחים שלמים, הל' שחיטה א, ב; הרב יחיא קורח בפרושו לכתר תורה (התאג') 'מרפא לשון' לויקרא יא, כא.

¹⁶ עמר, הארבה, עמ' 101-63.

¹⁷ נחילי ארבה גדולים הגיעו לארץ-ישראל בחודש חשון תשס"ה.

¹⁸ עוד על אכילת ארבה בתימן, ראה: א' גימאני, "הארבה במשכנות בני תימן", בד"ד 10 (תשס), עמ' 37-17.

"ברם זכור אותו האיש לטוב..." שיבחו חכמים אדם שפעל למנוע השתכחות התורה כולה¹⁹, או למנוע גנייתו של אחד מספרי המקרא²⁰, ואף אם פעל למנוע אפשרות השימוש בהלכות מסוימות²¹, או למנוע הצלתה של שמועה אחת²². המסורת הנוגעת לחגבים עדיין קיימת היום, ובידינו היכולת לשמרה לדורות הבאים.

היו שכבר השלימו עם אבדנה של מסורת האכילה של החגבים, ואף דרשה דרשו כדי לתמוך בכך, ממה שנאמר בחומש דברים (יד, יט) "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם", ולא נאמר "את אלה מהם תאכלו" כמו בחומש ויקרא²³, ולא נתפרשו סימני החגבים הטהורים - "לרמוז שעתידים להשתכח ולהיות נוהגים איסור בכל שרץ העוף"²⁴.

חשיבות נוספת קיימת בעצם ידיעת סימני הכשרות, שכן יש מפרשים שראו בכך מצות עשה של הבדלת טהור מטמא. דבריהם הסתמכו על משמעות דברי הרמב"ם בספר המצוות (עשין קנא-קנב): "...שאנו נצטוו לדון בסימנים אלו", וכך גם משתמע מלשונו בפתיחת הלכות מאכלות אסורות: "לבדוק בסימני... להבדיל בין טמא לטהור"²⁵.

בתקופה המודרנית תיתכן השלכה מעשית, לנושא זה. בשטח ייצור המזון ישנו כיום תיעוש מתקדם, הנזקק לחומרי גלם המופקים ממקורות שונים, לא מן הנמנע, שנוכל למצוא שימוש במקור מזון כשר זה, אשר יחסוך לנו בעיות הלכתיות קשות הקיימות בהפקת חומרים מאיסורים. במיוחד לאור העובדה שמדובר במזון כשר, שאינו בשרי ואינו חלבי, אינו דורש שחיטה, תנאי גידולו קלים, והוא מכיל מרכיבי מזון חשובים²⁶.

ראה עוד אנציקלופדיה תלמודית בערך חגבים (כרך יד).

¹⁹ ב"ב כא א

²⁰ חגיגה יג א

²¹ דיני קנסות, ע"ז ח ב, סנהדרין יג ב

²² חולין נד א

²³ יא כב

²⁴ ה"ר יחיא קורח בפירושו מרפא-לשון לכתר תורה (תאג') לויקרא יא, כא. ועי' הרב שלמה קרח, עריכת-שלחן ח"ג עמ' קמ, כי עם השמדת הארבה, ישתכח במשך הזמנים עד שלא ידעו איזהו הכשר.

²⁵ וכן סמ"ג, עשין סא; ספר החינוך, מצוה קנח, והעיר בעניין זה הרב יוסף חיים קנייבסקי: "שיש אומרים שאפילו אין רוצה לאכלו, מצות עשה ללמוד ולידע דיני חגבים ולפ"ז אפילו למנהגנו, שאין לנו מסורת איזה מותרין ואין אנו אוכלין אותם, מ"מ יש מצות עשה מיוחדת ללמוד דינים אלה, מלבד המצוה הכללית של תלמוד תורה" (הקדמה לקונטרס 'קרני חגבים', עמ' קיד).

²⁶ על ערכו התזונתי של הארבה ושימושו ברפואה, ראו עמר, הארבה, עמ' 54-55.

¹ ויקרא יא כא

² ויקרא יא כב

³ חולין ג, ז

⁴ בבלי, חולין סג, ב.

⁵ ש' בודנהיימר, "האנטומולוגיה אצל היהודים בימי קדם", ירושלים, קובץ החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, ירושלים תרפח, עמ' שה-שטו.

⁶ ראה בהמשך בפרק המופע הלחקתי של הארבה
⁷ אצל יהודי תימן, בעיקר בקרב אלה שהיו מרוחקים ממרכז ההשפעה ההלכתית של צנעא, ישנן עדויות אחדות לאכילת חגבים בודדים מסוימים, לבד מהארבה (גיראד), שהיו להם סימני כשרות.

¹¹ ראה: רש"י ורלב"ג בפירושו לויקרא יא, כא; המאירי, בית הבחירה לחולין סה; ט"ז יו"ד פה, א; ערוך-השלחן, יו"ד סי' פה.

ספר הכשרות - פרק ט

בשר כשר

זיהוי העוף הכשר

יג. בתורה לא נתפרשו סימני העוף הכשר, אבל פורטו מיני עופות שאינם כשרים לאכילה, ואלו הם: נשר, פרס^(לח), עזניה, דאה, עיה, עורב, בתידיעה, תחמס^(לח), שחק, נץ, כוס, שלף^(לח), ינשוף^(לח), תנשמת, קאת, רחס, חסידה^(לח), אנה, רוכיפת ועטלף^(לח).

יד. לימדנו חכמים, כי כל עוף הדורס ואוכל – טמא^(ט), ושני סימנים לעוף הדורס: א. כשנזק לעברו אוכל, קולטו בפיו ואוכל, ואינו מניחו תחילה על הארץ. ב. כשעומד על חוט, מחלק את אצבעותיו משני צידי החוט^(סא), ראה להלן.

טו. שלשה סימנים לעוף הטהור, הכשר לאכילה^(סב): א. הימצאות אצבע יתירה מאחורי האצבעות. ב. "זפק" המצוי בגורנו, כיס בו מתעכב המזון^(סג). ג. הקרום הפנימי של קורקנו נקלף ביד^(סד).

די שיש בקוף סימן אחד של טהרה, ובתנאי שאינו דורס^(סה) – ראה להלן.

טז. קבעו חכמים, כי בנוסף להימצאות הסימנים הנ"ל, אין עוף נאכל אלא במסורת, דהיינו כשיש מסורת מקובלת מדורות שהוא טהור^(סו).

העופות הנאכלים כיום במסורת, הם: תרנגולים^(סז) או ובראיו ומספר סוגי ברווזים^(סח), תרנגול הודו^(סט), תור יונת^(ס) והאנקור [דרור הבית]^(סא).

יז. הפסוק, המצוי במדינת אירופה^(סב), היות ואין מסורת ברורה לכשרותו – יש שאסרו לאוכלו^(סג), והוא הדין לטווס^(סד).

הברבור, אף שנאכל על שלחן שלמה המלך^(סה), כיום, אינו במסורת ואין לאוכלו^(סו).

יט. עופות שנתגלו בעת האחרונה, המשוים בתואר גופם, כנצתם ובקולם ויש להם אצבע יתירה על שאר העופות, אף שיש להם סימני טהרה ושוכנים עם העופות הידועים ככשרים – אסורים באכילה^(סז).

כ. השליו, המצוי במדבר סיני, יש המזהים אותו כעוף הנאכל במסורת בירושלם ת"י מדורות^(סח), ויש מבני תימן, שלהם מסורת לאכילת סוגי ארבה מסוימים^(סו).

(מא) שריע י"ד פ. ג.

(מב) ראה משנה חולין נט ע"א ומסקנת הגמ' שם, סב ע"א: אמר אמיר הלכתא, עוף הבא בסימן אחר טהור, והוא רלא דריס.

(מג) נמצא בכל העופות הטהורים.

(מד) לשון הרמב"ם שם: אמרו הגאונים, שמסורת היא בידיהם שאין מורין להיתר עוף הבא בסימן אחר, אלא אם היה אותו סימן שישלם מרובנו ביד. אבל אם אינו נקלף אעפ"י שיש לו זפק או אצבע יתירה – מעולם לא התירוהו. (מה) במסקנת הגמ' המובאת לעיל הערה מב.

(מו) גמ' חולין סג ע"ב וכלשון הרמב"ם מאכלות אסורות א, טו: "יהוא שידיו דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור".

(מז) פרט לתרנגול הכר, ראה רד"י תשובה פב, בד. הן גדולים הן קטנים, ששינוי בקומה, בצבע או בגודל איברים – לא היו רעוה לזונו כמין חדש להצריכו מסורת. ושמ, ס"ק לג שהוא הדין לתרנגולים שנוצתיהם עומרים וקופים, כיון שנוצתם שאינם מין בפני עצמם וגם מולידים בתרגולות שלנו – אין לחשו, ומותרים.

(מח) לשון הטור י"ד, פב בשם הרי"ה: וקבלנו מסורת מאבותינו ומוקנו הקדמונים, שכל עוף שחוטטו רחב וקף גדול רחבה [היינו שיש לו קרום בין אצבעותיו], כתב איא הרא"ש ז"ל, וכן מסתבר, שיש לאוכלו אם ימצאו לו ג' סימנים כגופו, ואין לחשו שמא הוא דורס, עי' רד"י תשובה ליריד פ. ו.

(מט) נתגלה בביבול עם גילוי אמריקה (בשנת 1492 למנינם), ואף שהשליה ובעקבותיו ודעו אסוריה, כיון שראו אחר מהם דורס, כבר הובא בספר נחל אשכול סי' כב אות' י שהיה נאכל במסורת בדורות קדומים ואכן שאר חכמי ישראל לא קבלו לאסור.

(נ) ראה חולין ס ע"ב ואלו הקורבן על גבי המזבח, וכל תורין שיש להם אצבע יתירה וזפק וקרבן נקלף ואין הורסין ואוכלין – טהורים. ואף כי כיוצא בהם, הודיעים כיום, כטהורים, יוני הבית, וינת הענק והתור המצוי, ובירושלם ת"י נהגו שלא לאוכלו יוני בר שחורות.

(נא) ציפור מוכרת ונפוצה, היחידה מבין ציפורי השיר שמסורת בירושלם ובבמה קהלות לאוכלה.

(נב) הוא עוף קטן במקצת מהתרנגול, ונב ארוך וכרבלתו קטנה.

(נג) הכרעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה חו"ד, לד' ושו"ת יד הלוי ירד, לט ומערכי לב ח"ג ראה גם שו"ת מלמד להועיל ח"ב טרעו. עוף חדש ומשונה שאין לו שערות על צוארו שמצאו מסין היות ואין לגביו מסורת, אין לאוכלו – שו"ת תשובות והנהגות ג, דמ.

(נד) עוף גדול מהתרנגול ובעל נוצות מיתרות צבעוניות ציוריות – ראה גמ' כ"ק נה ע"א. ואף שבעפ"י רעת י"ד פב, ח בשם כה"ג, התירוהו, ראה כ"ה חיים שם, וכשם החירא במחבר ליריד שם, ו שאין לאוכלו מחוסר מסורת מוטמכת.

(נה) ראה מלכים א, ה: כ"ג: "יהי לכם שלמה וגו' וברבורים אכוסים" וכיום מזהה בעוף מים גדול הדומה לאוזן תואר ארוך ושוחה מהר.

(נו) בארץ מצויים כמה סוגי ברבורים: המומה, הגמדי, השחור ועוד ולמעשה אין לאכול מאף סוג, מחוסר מסורת.

(סא) שם, ולמעשה כל סוגי הברבורים: ברכיה, שרשיר, פורמוזה וקרקור אין להיתר אלא עפ"י הוראת חכם ועדות מוסמכת.

(סב) הכרעת הגר"י וייס זצ"ל בשו"ת מנחת יצחק ח"ב, פה וח"ב, לא וכשם הארמור ממנוקטש, ואף היוצאים מהם מתערבת עם עופות הכשרים ואין ניכרים בהם השינויים – יש לאסורם.

(סג) עוף הנזכר במדבר יא, לב "ויאסוף את השליו", ונזכר ארבעה מיני שליו: פסיוני, שכו, קיכלי ושליו ראה בהרחבה בספר "מזון כשר מן החי" (לרב י.מ. לוינר) עמ' 49 ומביא עדויות וסימוכין שנהגו בירושלם ת"י לשחוט ובשרו ובצו נאכלים.

(סד) ראה ספר מריא לשון וספר משכיל דורש לחכם רבי יחיא קורד זצ"ל. אמנם יש לציין שלדעת הגאון רבי חיים בן עטר פרי תואר ירד, פה ובאר החיים לויקרא יא, כא לאחר שכן בענין אכילת התנאים, סיים: "לכן כל ירא וחרר ימנע עצמו, א"כ בהוראת חכם".

זיהוי הבשר הכשר

ז. תורתנו נתנה לנו סימנים על ידם נוהה את הבהמות והחיות המותרות לנו באכילה, ושני סימני טהרה נתפרשו בכתוב: א. מעלת גרה ב. מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות^(א) כדלהלן.

חסר אחד משני הסימנים – הבהמה או החיה אסורים באכילה^(בא).

ח. "מעלת גרה", היינו: מבנה קיבה ומערכת עיכול המחזירים את המאכל שנית לחלל הפה לצורך לעיסה נוספת, וכל שאינם בעלי גרה, הינם בעלי ניבים ושיניים חותכות בלסת העליונה^(בב).

מפרסת פרסה, היינו: כפות רגליים שסועות ומחולקות לשנים כשכל פרסה נראית כווגית^(בג).

ט. נמצאה בהמה או חיה חתוכת רגליים, אך ידוע שנשחטה כדון, במידה וניכר בפיה שהיא מעלת גרה^(בד) – בירוע שהינה גם כן מפרסת פרסה, ובתנאי שמכירים שאינה גמל^(בה). נמצאה חתוכת פה, במידה והיא מפרסת פרסה – בירוע שהינה גם כן מעלת גרה, ובתנאי שמכירים שאינה חזיר^(בי).

י. עשרה מיני בהמות וחיות טהורות נתפרשו בתורה, והמכירים אינו צריך לבדוק בפיהם וברגליהם^(בכ) ולמעשה, אלו הם המינים המצויים במדינות המתורבות, והמותרים באכילה: בבהמות – שור (כולל שור הבר), פר, פרה, עגל, עגלה, שה, כבש (כולל כשב), רחל, איל, טלה, תיש וגדי^(בכ), ובחיות איל וצבי^(בכ).

יא. יש שכתבו, שמנהג ישראל שלא לאכול ממיני בהמות או חיות שלא נתקבלו במסורת מדורידורות לאוכלם [בדומה לעוף – כדלהלן], ואין לפרוץ גדר במנהגן של ישראל^(בל).

יב. כל היוצא מן הטהור – טהור, מן הטמא – טמא, ולכן בהמה או חיה טהורה שילדה ולד בעל סימני טומאה – מותר באכילה, בתנאי שילדתו בפנינו^(במ), אבל טומאה שילדה כמין הטהורים, אעפ"י שיש לולד את כל סימני הטהרה – אסור באכילה^(בנ).

בכלאיים שבין בעלי חיים, אם היו הזכר והנקבה ממיני הטהורים – הנולד מהם מותר באכילה^(בו).

(כ) ויקרא יא, ב: "זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ, כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו, ובדברים יד, ר: "זאת הבהמה אשר תאכלו, שור שה כשבים ושה עזים, איל צבי ויחמור ואקו ודשון ותאו וזמר". יש לציין, שלדעת הרמב"ם (מאכלות אסורות א, א) עצם ידיעת הסימנים הינה מצות עשה, שנאמר: "יהבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה" (ויקרא יא, כה).

(כא) רמב"ם מאכלות אסורות א, ג עפ"י הגמ' חולין נט, שריע י"ד עט, א. על כן הגמל, השפן והארנבת, כיון שמעלי גרה הם, כיון שאינם מפרסי פרסה – אסורים, מאידך החזיר אף שמפרס פרסה, כיון שאינו מעלה גרה – אסור באכילה.

(כב) גמ' חולין שם, שכל אובלי העשכ אינם זקוקים לשינים חותכות אלא טורפי הכשר והעצמות הם הצריכים לניבים ולחוטכות, והמה המינים האסורים.

(כג) גמ' ורמב"ם שם. (כד) היינו שאין לה ניבים חותכים בלחי העליון, כנ"ל.

(כה) הגמל אמנם מעלה גרה, אבל כלשון התורה: "זופרסה אינו מפרס, טמא הוא לכם" (ויקרא יא, ד) ורומים לו: השפן המעלה גרה, אבל "זופרסה לא יפרסי" (שם יא, ה) והארנבת: "זופרסה לא יפרסי" (שם יא, ו) על כן טמאים הם.

(כו) המפרס פרסה אך הוא גרה לא יגר.

(כז) רמב"ם מאכלות אסורות א, ג והם: שור, שה, עז, איל, צבי, יחמור, אקו, דישון תאו וזמר.

(כט) גמ' חולין נ ע"ב ושריע י"ד פ. א.

(כס) ש"ך י"ד פ. א, ואלא ע"ז לרבינו יד, חמשת החיות האחרות [יחמור, אקו, דישון תאו וזמר] צריכות קבלה. סימנים נוספים בחיות הטהורות, שכל חיה שקרינה מתפעלות ובלתי חלולות – משמשת האילים, אין קרינה מתפעלות – צריך שהיו בה ג' סימנים: כרובות [עשויות גלדים כבצלים], החרות [עגולות ולא רחבות] וחרוקות [שש בהם חריצים תכופים ומובלעים זה בזה] – רמ"א שם, עפ"י הביי ומ"מ בשו"ע שם פ. ב, שכל זה במין שאינו מכיר, אבל ז' מיני חיה האמורים בתורה, אם מכיר אחד מהם, אפילו לא מצאו קרינים, חלבו מותר ודמו טעון כיסוי.

(ל) חכמת אדם לו, ו שכל הסימנים שבעולם לא מועילים להיתר אלא מה שנמסר לנו מאבותינו, וכן הכרע מרן החוץ איש ויד סי' יא אות ד"ה ובקובץ אגרות ח"א, צט וח"ב, פג.

(לא) שריע י"ד עט, ב, אעפ"י שיש לה כל סימני הטהומה, אבל הניחה מעוברת ואח"כ מצא מין טמאה הולך אחריה אעפ"י שכרך אחריה ויונק ממנה – הרי זה אסור שמא מן הטמאה נולד ונכרך אחר הטהורה.

(לב) שם, וכש"ך, שטמאה שהניחה מעוברת ולא ראינו שילדה, וראינו אח"כ טהור כרוך אחריה – אסור לחומרא. שמא נולד ממנה.

(לג) שריע י"ד רצו, כ עפ"י גמ' חולין עט ע"ב שבכלאיים שכין הטהורים, הולכים אחר האם ואין חוששין לזרע האב. ולפיכך צבי הבא על עזיה – הנוול מהם כעז, וכן תיש הבא על הצביה – הנוול מהם כצבי [ומספק מכסים את דמו בלא ברבה – ש"ך שם].

(לד) כבאור המפרשים: פורס ושוכר עצמותו. (לה) כאבן עזרא שם: מלשון חמס.

(לו) בגמ' חולין סג, שהוא שולח רגים מן הים, ונקרא כיום "שליג".

(לז) כאבן עזרא שם: עוף יעופף בנשק ולא ייראה כיום.

(לח) נקראת חסידה, לפי שעושה חסד עם חברותיה. רש"י שם. [נאכל היות ועושה רק עם חברותיה, הרי היא טמאה, שאין זה אלא חסד שבחתינת שמור לי ואשמור לך – מפרשים].

(לט) שריע י"ד פב, ג במפורט בויקרא יא, יג"ט ואת אלה תשקצו מן העוף וגו' וכרברים יד, איכ יכל צפור טהורה תאכלו וגו' וכל שרץ העוף טמא הוא לכם.

(מ) משנה חולין נט ע"א ורמב"ם מאכלות אסורות א, טו: "וכל השוכן עם הטמאים ונרמה להם – הרי זה טמא".

דרשת הרמב"ן - תורת ה' תמימה

המצוה, כי הדברים האלה ידוע שאינם מאכלים טובים לרפואה ולבריאות, ומלבד זה יש להם נזק בנפש מצד התולדת. וזה שאמר הכתוב [בויקרא יא, מג] "ונטמתם בם", והוא חסר אל"ף, לומר שהם מטמטמים את הלב

ועוד התורה מאירת עינים ומועלת בסוד התולדת¹, שאסרה לנו מקצת בהמות וחיות ומקצת עופות ומקצת דגים, וגם זה הולך כשאר דרכי התורה, שכל דבריה טובים לגוף בנהג שבעולם, וטובים לנפש מצד היצירה ומצד [419] כלומר, הטבע.

דרך

חומש ויקרא - חלק הביאורים

שם

ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם (ויקרא יא, יג)

פירש הרמב"ן: "ורבותנו למדו סימנים בעופות (חולין ט, א) והן להכיר בהן שאין בעל אותן הסימנים מן המינים האלה האסורים. והסימן הגדול בעופות היא הדריסה¹, שכל עוף הדורס לעולם טמא. כי התורה הרחיקתה מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור וגס ומוליד המריה השרופה השחרחרת ונותן אכזריות בלב וכו'. והנה טעם האיסור בעופות מפני אכזריות תולדותם. והבהמות יתכן שיהיו כן, מפני שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס, והשאר כולם יטרופו", עכ"ל. ולפי זה נמצא שיסוד הטהרה והטומאה בבעלי חיים לגבי היתר אכילה תלוי בתכונותם אם הם אכזריים או לא, וזה נפלא מאד חומר ההרחקה מישראל רחמנים בני רחמנים.

ובדבריו כאן מתבאר שאכילת מאכלות אסורות משפיעה על תכונת נפש האדם. וכן מפרש הרמב"ן בעוד מקומות. בפרשת משפטים עה"פ (שמות כב, ט) "ואנשי קדש תהיו לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", כתב וז"ל: "טעם הכתוב הזה, כי עד הנה הזכיר המשפטים והזהיר בדברים המכוערים, ועתה כשבא להתחיל באיסור המאכל פתח ואמר ואנשי קדש תהיו לי, שראוי הוא שיאכל האדם כל מה שיחיה בו, ואין האסורין במאכלים רק טהרה בנפש, שתאכל דברים נקיים שלא יולידו עובי ונסות בנפש. על כן אמר ואנשי קדש תהיו לי, כלומר אני חפץ שתהיו אנשי קדש בעבור שתהיו ראויים לי לדבקה בי שאני קדוש, לפיכך לא תגאלו ונשותיכם באכילת הדברים המתועבים. וכך אמר (להלן יא, מג-מד) אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, והנה השרצים משקצין הנפש, והטרפה אין בה שקוץ, אבל יש בשמירה ממנה קדושה", עכ"ל. ונמצא שמלבד תיקון המידות שלא יהיה אכזרי יש עוד מעלה במאכלים טהורים שלא יולידו עובי ונסות בנפש ותהיה נפש האוכל בטהרה.

וכן כתב הרמב"ן בפרשת ראה (דברים יד, ג) וז"ל: "לא תאכל כל תועבה, הנה רצה להוסיף ביאור במאכלים האסורים, ולכך אמר לא תאכל כל תועבה להגיד כי כל הנאסרים נתעבים לנפש הטהורה. וענין כל תיעוב, שנאה ומיאוס, כענין כי נתעב דבר המלך (דהיי"א כא, ה), כל אכל תתעב נפשם (תהלים קז, יח), כי המאכלים האסורים גסים יולידו עובי ואטימות בנפש, כאשר הוכרתי במקומו (שמות כב, ט). ועל כן אמר עוד (פסוק כ) כל עוף טהור תאכלו, להגיד כי אלה אשר אסר נתעבים והשאר טהורים וראויים לנפש טהורה".

ובפרשת כי תצא (דברים כב, ו) מתבאר שיש מעלה שיכלית באכילת מאכלות טהורים, שהביא שם דברי חז"ל (תנחומא שמעני פרשה ח) "וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט בהמה ואוכל או נוחר ואוכל, כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיקו. או מה איכפת לו בין אוכל טהורות או אוכל טמאות, אם חכמת חכמת לך (משלי ט, יא), הא לא נתנו המצות אלא לצרף את הבריות, שנאמר (תהלים יב, ז) אמרות ה' אמרות טהורות, ונאמר כל אמרת אלוה-ה צרופה, למה, שיהא מגין עליך". וביאר הרמב"ן: "והביא ראייה מן השוה מן הצואר והעורף לומר שכולם לנו ולא להקב"ה, לפי שלא יתכן לומר בשחיטה שיהא בה תועלת וכוונת לבדור יתבדך בצואר יותר מהעורף או הניחור, אלא לנו הם, להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת השחיטה. והביאו ראייה אחרת, או מה איכפת לו בין אוכל טהורות והם המאכלים המותרים, לאוכל טמאות והם המאכלים האסורים שאמרה בהם התורה (להלן יא, כח) טמאים המה לכם, ורמז שהוא להיותם נקיי הנפש, חכמים, משכילי האמת". כלומר, תכלית איסור המאכלים האסורים נועדה שנהיה "נקיי נפש", כי בכך נהיה חכמים משכילי אמת.

וע"ע בדברי הרמב"ן (ויקרא יא, יא) שמבאר בטעם איסור אכילת דם, וז"ל: "מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד, ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים בלב, תהיה עובי ונסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל. כי הדם לא יצטרך עיכול כשאר הנאכלים שישתנו בעיכולם ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה, והכתוב אומר (קהלת ג, כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. ולכן אמר (פסוק יד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא, כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנכרת בנפש הקיימת, אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה'". ומתבאר בדבריו כאן הבחנה נוספת באיסור המאכלות, כדי להבדיל בין נפש האדם הקיימת לנפש הבהמה הנכרת.

וע"ע בפרשת אחרי מות (חלק הביאורים אות יז) במה שנתבאר בענין זה מדברי הר"ן בעבודה זרה (נף ז' ע"ב דפי הר"ף) "שממדת חסידות הוא שלא להניק מחלב כותית, שלפי טבען של ישראל רחמנים וביישנים, אף חלבן מגדל טבע כיוצא בהן".

***

עוד כתב הרמב"ן בסוף דבריו, שמלבד ההשפעה על הנפש מאכילת מאכלות אסורות, יש באכילתם גם השפעה על הגוף, וז"ל: "והנה נמצא בתולדות שינוי מה שהזכירו חכמים (ע"ז לה, ג) שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כולם איננו נקפא ולא יתגבן לעולם, והנה הם משונים, ויתכן מזה שזיקו באיברי הזרע ויחיה הזרע המתאסף מן הלחה שבהם קרה ולחה ולא תוליד כלל, או לא תוליד בטוב ונכון, מלבד שיש במותרים טובה ידועה בדרך הרפואות. וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה אותו הנער מצור, וזה לאות שיש בכלם סגולות רעות מאד".

וכטעם זה מוזכר בדברי הרמב"ן (ויקרא יא, ט) וז"ל: "וטעם הסנפיר והקשקשת, כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובצלוליהן ויקבלו גידול באויר הנכנס שם, ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הלחות, כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה. ושאר לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעוריהם, ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר, ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית, והיא ממימה בקצת המימות כאגמים המעופשים".

ועוד כתב הרמב"ן בטעם איסור חלב (ויקרא יא, ט) וז"ל בתוך דבריו: "והנה אין באליה חלב כלל, אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף. וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיד, ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר, בצלעות ובצדדין ובאליה, הוא חם ולח, והנפרד מן הבשר, כמו אשר על הכליות, קר ולח וגס ועבה, וקשה להתבשל באצטומכה, וממהר לכלות, ויוליד לחה לבנה וסותם".

ובפרשת קדושים (ויקרא יט, כג) כתב הרמב"ן בטעם איסור אכילת פירות ערלה, וז"ל: "ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה, כדג שאין לו קשקשת (ולעיל יא ט), והמאכלים הנאסרים בתורה הם רעים גם לגוף". ודייקא בדבריו שאכילת הדבר האסור מזיקה "גם" לגוף, והיינו מלבד ההשפעה המזיקה שיש לנפש.

סוף דבר נמצא דתיקון המאכלים הוא שלמות כוללת לגוף ולנפש.

² בבחינת דברי הגמרא (זבחים ג, א) "אמר רב יהודה אמר רב חטאת ששחטה לשם עולה פסולה, שחטה לשם חולין כשרה, אלמא דמינה מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה". [פרש"י: "דמינה מחריב בה, דבר שהוא מינו מועיל בו לעקור את שמו. דלאו מינה, כגון חולין שאינו מין קדשים לא מחריב בה ואין שמו נתפס על הזבח לעקור שמו ממנו"].

³ ואיתא בגמרא (בכורות ו, ב; נדה ט, א) "דס נעכר ונעשה חלב".

¹ ביאור דבריו "והסימן הגדול", רצה לומר, דבגמרא בחולין מבוארים ג' טעמים נוספים שנתנו חז"ל להכיר בעופות: "כל שיש לו אצבע יתרה, וזפק, וקרקבנו נקלף, טהור" [והרמב"ן מביאם להלן בסמוך בתוך דבריו]. אלא ש"הסימן הגדול בעופות היא הדריסה", כי רק בזה נקבע הכשרות והטרפות בעופות, וג' הסימנים האחרים הם רק לברר אם הוא דורס או לא.

מסורת באכילת עופות בהמות חיות ודגים

הרפס להיתרן וחזר מעדותו הנ"ל, והעיד אחר כך שהם דומים ממש להני דארי ישראל. והאריך וכתב דעל עדותו של הר"ש העליר אין לסמוך כלל לא לאיסור ולא להיתר, כיון דמדין תורה אין מקבלים עדות דק מפייהם ולא מפי כתבם, רק בדיני ממונות אמרו חז"ל לסמוך על עדותו משום נעילת דלת בפני לוזה, ובדיני איסור והיתר דרמיה לדיני נפשות בוודאי לא מהני עדות בכתב וצריך להעיד בפייהם דווקא.

לאור האמור, הן הרב נפתלי יחיאל וינברג (קובץ ישורון, חלק יד עמ' תתק"ח) האם לדעת הדרכי תשובה והאגרות משה ניתן להתיר אכילת עופות על סמך ציורים או תמונות: "בשנת תקצ"ב נדפס בליוורנו איטליה ע"י הרב יצחק ב"ר מאיר הכהן ספר זבחי כהן על שחיטה בדיקה וניקור, ובתוך הספר הדפיס ציורים ושמות של שלשים עופות מהמפורסמים שמופיעים שם, הם תור שליו פסיון אדום חזה טווס שחרור ועוד, וכותב שיש לעופות אלו מסורת כשרות רצופה באיטליה. ויש לעיין מה דעת הדרכי תשובה ואגרות משה בכגון דא. ובאמת מצאנו שהחיד"א בספרו מחזיק ברכה, וכן הכף החיים וזבחי צדק כתבו בספריהם שמות של עופות המוחזקים ככשרים. ויתכן שכתבו כן משום שרצו להעיד על מסורת כשרות, ואולי חולקים על הדרכי תשובה ואגרות משה".

תרנגול הודו

ג. 'תרנגול הודו' הוא עוף שמוצאו ממרכז יבשת אמריקה, ונקרא 'הודו' כי כאשר קולומבוס גילה את יבשת אמריקה, סבר בהתחלה [בטעות] שיבשת זו היא הודו. על פי הידוע, בשנת 1519 עם כיבושה של מקסיקו בידי הכובש הספרדי קורטז, הביאו הספנים הספרדים את תרנגול ההודו לספרד, ולאחר מכן בשנת 1524 לאנגליה, ומאז התרבה והופץ באירופה ובשאר חלקי העולם.

'תרנגול הודו' שונה מהתרנגול הרגיל: ראשית כל, תרנגול הודו גדול יותר משאר התרנגולים. שנית, לתרנגול הודו יש נוצות ברגלים, שלא כתרנגולים הרגילים. מלבד זאת, תרנגול הודו משונה משאר התרנגולים באורך צווארו, בקולו המשונה והעב. כמו כן כרובלולו של תרנגול הודו שונה מכרובלתם של התרנגולים הרגילים.

לפיכך, כאשר "התגלה" תרנגול ההודו באירופה, בהיותו שונה מהתרנגולים המוכרים, וכן לא היתה מסורת ברורה על אכילתו, דנו הפוסקים האם מותר לאוכלו.

הדרכי תשובה (יו"ד סי' פב אות כו) הביא את דברי השואל ומשיב (מהדורה חמישאה ח"א סימן ט) שכתב: "דאם נחליש כדברי הרמ"א דאפילו יש לו הג' סימנים אסור לו לאוכלו אלא אם כן יש לו מסורת, אין אוכלים עוף האינדיק [תרנגול הודו] שבא מאמריקה, שבדאי לא היה שם מסורות, ומכל מקום אוכלים אותו בכל המדינות שישאל דים שם. ובעל כרחך שהודו שלפניו לא פסקו כן, וסמכו על סימנים גם בלא מסורת. ולפי זה עתה שקבלנו עלינו חומרות הרמ"א, אין לנו היתר לאוכלו".

הגר"ש קלוגר (שו"ת טוב טעם ודעת תליתאי סימן קנ) יצא גם הוא בחריפות כנגד האוכלים את תרנגול ההודו, והאדמו"ר מקאמרנא כתב בספרו היכל ברכה (פדשת דברים) שעל עופות אלו אין שום מסורת ויהם כשאר שרץ טמא. וכפי שהזכרתי בתחילת הדברים, גם רבי יעקב קמינצקי, נמנע מאכילת תרנגול הודו, וכפי שמוכר בקובץ ישורון (בהמשך דבריו המובאים לעיל).

מסורת באכילת תרנגול הודו

ד. במציאות, רוב רובם של הקהילות והעדות אוכלים תרנגול הודו, וחובה לבאר איפוא, מדוע מותר לאוכלו ללא מסורת על כשרותו.

ואמנם האדמו"ר מצאנו הביא בשו"ת דברי חיים (סימן ח) עדויות כי תרנגול הודו היה נאכל בארץ ישראל. ויתכן וכוונתו לדברי הירושלמי (ברכות פ"ג ה"ה) שהוזכרו בו התרנגולים האדומים ש"הם תרנגולי הודו, כפירושו של הרשב"א המובא בדברי המג"א (סי' עט ס"ק יד).

גם בשו"ת שואל ומשיב (תליתאי ח"א סימן קמט) הזכיר את מסורת אכילת תרנגול הודו בארץ ישראל: "והנה בשנת כת"ר נשאלתי על זה והשבתי להיתר, ואשתקד נתעורר הרעש שנית בזה והיגעני חבילות חבילות מכתבים בזה שגם במלאדוויא וואלאכיא וטורקיא וארץ רוסיה ובלונדון, אוכלים אותם בלי פקפק, וכן העידו שהרב הגאון החסיד משיפטוקע אכל אותם בארץ הקודש". מלבד המבואר לעיל, מצאנו בדרכי תשובה (יו"ד סי' פב ס"ק לד) הביא טעמים נוספים להתיר אכילת תרנגול הודו, גם ללא מסורת.

לאחרונה התפרסם בכלי התקשורת, שקבוצת מדענים ייצרו בתנאי מעבדה מין חדש של דג, שהחומר הגנטי שלו נלקח מדג לא כשר, אך בצורתו החיצונית הוא דומה לדג סלומון, ויש לו סנפיר וקשקשת.

למקרא הידיעה נזכרתי בביקורו של ידידי רבי נתן קמינצקי בלוס אנג'לס, סמוך לזמן שבו מציינים בארצות הברית את 'חג ההודיה' [Thanksgiving] אשר בו נוהגים לאכול תרנגול הודו [בשיעור אחר בירדנו האם יש במנהג זה איסור "לא תלכו בחוקות הגויים"]. תוך כדי שיחה סיפרה הרבנית קמינצקי כי במשפחתם מקובל מאביהם רבי יעקב, ראש ישיבת תורה ודעת, לא לאכול תרנגול הודו מכיון שאין "מסורת" על אכילתו [למרות שיש לו סימני טהרה].

מתוך כך נתתי אל לבי לברר סוגיא זו, מה פשר ה"מסורת" הנצרכת להתיר אכילת בהמות, עופות וחיות שיש בהם סימני הטהרה. והאם גם באכילת דגים יש צורך ב"מסורת".

עוף טהור נאכל במסורת

א. במשנה במסכת חולין (פ"ג מ"ו) מבוארים "סימני טהרה" שקבעו חכמים לעופות: "סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה, וסימני העוף לא נאמרו, אבל אמרו חכמים, כל עוף הדורס טמא. כל שיש לו אצבע יתירה, וזפק, וקורקבנו נקלף, טהור". ונראה מדברי המשנה, שאם נוכחנו לראות בעוף את ארבעת סימני הטהרה, אין כל מניעה לאוכלו.

אולם במסכת חולין (סג, ב) אמר רב יצחק "עוף טהור נאכל במסורת". כלומר, אין די בסימני הטהרה בכדי להתיר אכילת עופות ללא "מסורת" ברורה על אכילתם. וכך נפסק למעשה בשו"ע (סי' פב שם סע' ב). יחד עם זאת, מדברי מרן המחבר (שם סע' ג) נראה שאפשר להתיר ולאכול עופות גם ללא מסורת, על סמך צורת החרטום וכף הדגל: "יש אומרים שכל עוף שחרטומו רחב וכף רגלו רחבה כשל אווז, בידוע שאינו דורס, ומותר באכילה אם יש לו שלשה סימנים בגופו". ואילו מדברי הרמ"א נראה, שלעולם אין לקבוע את כשרות העוף ללא מסורת: "ויש אומרים שאין לסמוך אפילו על זה, ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור, וכן נוהגין ואין לשנות".

וכתב החכמת אדם (כלל לו סע' ט) "ואם בא לפנינו עוף שאין אנו מכירים אותו כלל, לא שייך בו מנהגי מדינה. ואם עד אחד מעיד עליו שהוא מקובל מפי נאמן שעוף זה טהור, הוא נאמן, דעד אחד נאמן באיסורין". והוסף: "בזמן הזה אין לסמוך כלל על שום אדם, ואסור לאכול רק מה שהוא פשוט וידוע שהוא טהור". והוסף: "ונראה לי פשוט, דאפילו ידענו בודאי שאוכלים אותו במקום אחד, צריך שיהא ידוע שאותו מקום אוכלים על פי תלמידי חכמים וותיקין. מה שאין כן מקום חדש שנתישב בקרוב ואינם מצויים שם חכמים שדאי לסמוך עליהם, ודאי דאין עדותם כלום, דאולי הוא טעות בידם".

הסתמכות על עדות בכתב וציורים

ב. בנוסף על האמור, כאשר מסתמכים על מסורת שאוכלים מין עוף במקום אחר, חייבים לקבל עדות מפייהם של עדים שראו בעצמם את העוף שנאכל במקום אחר ורואים את אותו העוף במקום זה, כפי שחידש בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן לד) "מכל מקום הא על השם לבד ודאי אין לסמוך, דאולי יש דומים לו שנקראו גם כן בשם זה, וגם יש שינוי בהשמות בין המדינות. אלא צריך דווקא שהמעידים יראו ויכירו בטביעות עין שעוף זה הוא שאוכלים אותו במדינה ההיא, ויהיו אנשים מדקדקים, שלא יאמרו בדרמ"י. דהיינו העדים חייבים לדרקק ולהעיד על העוף מתוך ידיעה ברורה שעוף זה נאכל במקום אחר, ואין די באמירה מסופקת שהעוף דומה לעוף שנאכל, או שעוף בשם זהה נאכל במקום אחר.

זאת ועוד, האדמו"ר ממאנקאטש כתב בספרו דרכי תשובה (יו"ד סי' פב ס"ק לד) בנדון כשרות תרנגול ההודו, כי לא ניתן להסתמך על עדויות בכתב להתיר אכילת עופות: "ויצא ברפוס בזמן ההוא קונטרס מהג"ר מיאס, הנקוב בשם עוף טהור, והביא ממה שהשיג מכתבים מאיזה דברים גדולים מעיה"ק ירושלים, כי העופות נמצאים שם בארץ הקודש דומים בתארם ובצלמם כדמות העופות הללו, ואוכלים אותם שם בלי שום שאלה כלל. והביא גם כן ב' קונטרסים מהרב ר' שמואל העליר מצפת, דבתחילה העיד לומר שאינו דומה עופות הללו להני עופות דארץ ישראל, ואחר כך

שור הדיב

ה. במקומות אחרים, בעיקר בדרום אמריקה, מצויים שוורים מן ז'בו (Zebu). לשוורים מן זה יש אמנם את כל סימני הטהרה [מעלת גרה, מפרסת פרסה ושופעת שסע], אך הם שונים במראהם משאר השוורים הידועים כמין הבקר המותר באכילה. על גבם צומחת גבשושית לא גדולה, כעין "גיבנת", ועליה צומחות שערות.

בשנת תשס"ד, התברר שקיים חשש שבין השוורים הנשחטים בדרום אמריקה, תחת השגחת ועדי הכשרות המהודרים, יש גם שוורים מן הדיב, או מורכבים מן זה.

כתוצאה מכך התעורר פולמוס גדול בקרב פוסקי דורנו, האם מותר לאוכלם, היות ולא ברורה המסורת אודות אכילתם.

"מסורת" באכילת בהמות וחיות

ו. הש"ך (י"ד סי' פ ס"ק א) כתב על דברי השו"ע שהביא את ג' הסימנים שנתנו חכמים לחיה: "עין פידוש של דברים אלו בבית יוסף, ולפי שאין לנו עתה אלא מה שקיבלנו במסורת, וכדלקמן סימן פ"ב גבי סימני העוף, קיצרתי". ומבואר בדבריו המיוחדים שגם בזיהוי החיות והבהמות הטהורות דרושה "מסורת", כשם שנפסק לגבי עופות.

אולם נחלקו האחרונים בהבנת דברי הש"ך, האם ה"מסורת" נצרכת לעצם הכשרת אכילת הבהמות והעופות, דהיינו שגם אם נמצאו בהם סימני הכשרות, אין די בכך, כדין העופות כמבואר לעיל, שיש צורך גם במסורת. או שנאמר שאם נמצאו סימני הכשרות, אז הבהמה ודאי מותרת באכילה, וה"מסורת" דרושה רק להבחנה האם זו חיה או בהמה.

הפרי מגדים (שפתי דעת ס"ק א) נקט שה"מסורת" דרושה רק להבחנה האם זו בהמה שחלבה אסור באכילה או חיה שחלבה מותר נכי התורה אסרה רק חלב בהמה טהורה הראוי להקרבה.

אולם החכמת אדם (כלל לו ס"א) למד בדברי הש"ך "ולפי שאין אנו אוכלים אלא מה שקיבלנו במסורת מאבותינו (כדלקמן ס"ו, ואם כן אסור לנו לאכול מן החיות, רק הצבי שניכר לנו". ולכן לא העתקתי הסימנים, והרוצה לידע ימצא בשולחן ערוך סימן ע"ט וסימן פ". ונמצא בדבריו כי לא ניתן לאכול בהמות וחיות שאין לנו "מסורת" ברורה על אכילתם, ואפילו אם נמצא בהם סימני טהרה.

וכדעתו פסק לדינא החזון איש (י"ד סימן יא ס"ק ד) "אחרי שידוע כמה שהחמירו רבותינו הראשונים והאחרונים שלא לפרוץ גדר שגדרו הראשונים, אין לנו לנטות מדברי הגאון חכמת אדם שקבע בספרו שמנהגנו שלא לאכול בהמה וחיות אלא במסורת, וכפי פשטן של דברי הש"ך סי' פ ס"ק א, ודלא כהפרי מגדים". והוסיף: "ואף לפי דברי הפרי מגדים, לדין אסור משום מנהג שקבע בחכמת אדם, וספרו התפשט בדורו בכל ארץ ליטא. אבל העיקר שדברי הש"ך הם כפירוש החכמת אדם, ואין לפרוץ גדר במנהגן של ישראל ואין לנו שום הכרח לזה, ודי לנו בבקר ובצאן שבמסורת".

כשרות פר הדיב

ז. על סמך דברי החזון איש שהכריע כדעת החכמת אדם, להצריך "מסורת" כדי להתיר אכילת מינים חדשים של בהמות שיש בהם את סימני הטהרה "גילה הגרי"ש אלישיב את דעתו שמן הראוי להימנע מאכילת זן זה" (הובא על ידי ידידי רבי אשר וייס, בספרו מנחת אשר על חומש ויקרא, פרשת שמני; לעת עתה לא מצאתי תשובה כתובה מהגרי"ש בענין זה).

אולם הראשון לציון, רבי שלמה עמאר, ערך בספרו שו"ת שמע שלמה (ח"ה סימן י) תשובה מקיפה בנדון כשרות פר הדיב, ולאחר שהביא מדברי הפוסקים שהכריעו כדעת הפרי מגדים [שאין צורך ב"מסורת" כדי להתיר אכילת מינים חדשים של בהמות שיש בהם את סימני הטהרה], הלוא הם: רבי ישראל יהושע מקונטא, בספרו יבין דעת (י"ד סי' פ ס"ק א), והכף החיים (י"ד סי' פ ס"ק ה), כתב: "והן היום, כ"א אדר תשס"ד, ביקרתי בבית הגאון המובהק מגדולי פוסקי הדור בעל שבט הלוי שליט"א, ודיברנו בענין בהמות אלו ואמתי לו חלק מדברי הנזכרים בדרך קצרה, ואמר לי שהוא גם כן מתיר בהמות אלו, וכבר כתב תשובה על זה והיא ל"ו נרפסה בשו"ת שבט הלוי ח"י סימן קי"ד".

ולא עוד, אלא הוסיף, שגם לשיטת החזון איש שהחמיר להצריך "מסורת" באכילת מין חדש של בהמות, לא היה אוסר את פר הדיב, שאינו "מין חדש" וגם יש מסורת על אכילתו, יעו בדבריו.

ח. ובאשר לדברי החזון איש שנקט כהחכמת אדם, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן קיד), במענה להתיר אכילת "בהמה טהורה, והיא ככל הנראה ממשפחת הבופל, נקרא בלשון שלכם (בייסאן) ושכיח טובא במדינתם אמריקה", כי מדברי החזון איש "דיש הנהגה בארץ ליטא [להצריך "מסורת" כדי להתיר אכילת מינים חדשים של בהמות שיש בהם את סימני הטהרה] מזמן הגדולים בדור החלקת מחוקק ועמו גאוני ראשי ישראל", יוצאים חומרא וקולא: "מצד אחד הוא גורם חומרא, דאולי ראו להחמיר בכזאת שלא לחדש מינים בלי מסורת אף שאינו דומה כלל לעופות. אבל לאידך גיסא הוא גורם קולא, דגם לדעת החזון איש היה זה רק בארץ ליטא. ואף שדברי הש"ך מקובלים לדורות עולם בכל העולם, מכל מקום עדות הפמ"ג ואילו הגאונים שנהרו אחריו, כמאה עדים שאין מסורה כזאת עכ"פ במדינתנו, ואוכלים מה שברור טהור, ושתיקת הרמ"א בסי' פ' על דברי השו"ע ס"א כסימן מובהק דלא היה מסורה עכ"פ במדינתו".

כלומר, לדעת הרב ואזנר, החזון איש שחשש לדעת החכמת אדם להצריך "מסורת" כדי להתיר אכילת מינים חדשים של בהמות שיש בהם סימני הטהרה, אמר את דבריו רק במקומות שהפוסקים קיבלו על עצמם הכרעה זו, והיינו במדינת ליטא. וממילא, במקומות אחרים, אפשר להקל להתיר אכילת מינים חדשים של בהמות שיש בהם את סימני הטהרה, גם ללא מסורת: "ובכזה פשוט דהוודאי של שאר מדינות להקל [באכילת מינים בהמה גם ללא "מסורת"] מכריע נגד ספק של ארץ ליטא, דהזריז לגוף דין תורה שאין מקום כלל להחמיר בבהמות וחיות טהורות שסימניהם בדוקים וברורים גם בזמן הזה. וכיון שכן, דברכים עכ"פ ברורים לארץ אמריקה, שיש בנוסף להג"ל עוד סמיכת דעת שאין צורך כלל מסורה, כיון שקרוב שבהמה הג"ל בכלל הבופל המותר מדורות עולם". ומסיים הרב ואזנר: "ומה שנוגע לארץ ישראל אתרא דמין החזון איש ז"ע, אין עסקינן עכשיו בזה".

אמנם רבי אשר וייס, כתב (מנחת אשר, פרשת שמני) כי גם בארץ ישראל, הוראת הגרי"ש אלישיב להימנע מאכילת בשר הדיב "ניתנה ליוצאי ישיבות ליטא, שקיבלו על עצמן הוראת החכמת אדם כמו שכתב החזון איש שם. אבל חסידים ויוצאי פולין, גליציה והונגריה, שדברי הפמ"ג הם עטרה לראשם, יש להם לסמוך עליו להקל בנדון דידן. ושמעתי מאיש נאמן ת"ח מופלג, שאכן כך יצא מלפני מרן הגרי"ש א, ותו לא מיד".

ט. מסורת באכילת דגים

ממוצא הדברים נבוא לדון בשאלה שפתחנו בה, האם מותר לאכול מין חדש של דג, שהחומר הגנטי שלו נלקח מדג לא כשר, אך בצורתו החיצונית הוא דומה לדג סלומון, ויש לו סנפיר וקשקשת.

והנה בראש ובראשונה, יש לדון בסימני הכשרות של בעלי החיים, האם יש משקל בהלכות כשרות לחומר הגנטי.

ובפשטות, מסתבר כי הקובע בהלכות כשרות הוא הצורה החיצונית והפנימית של בעלי החיים, והימצאות או העדר סימני הטהרה במבנה גופם. ולכן אם לדג יש את סימני הטהרה המפורשים בתורה - סנפיר וקשקשת, אין זה משנה כלל ועיקר, אם החומר הגנטי שלו נלקח מדג טמא. אולם עדיין יש לדון, האם לדעת החזון איש, שהכריע כדעת החכמת אדם להצריך "מסורת" באכילת בהמות וחיות, יש גם צורך ב"מסורת" באכילת דגים, למרות שנמצאו בהם סימני הכשרות, וכאן למעשה אין כלל "מסורת" באכילת מין חדש של דג, שמפותח על ידי מדענים.

לפיכך נראה על פי המבואר לעיל בדברי הגר"ש ואזנר והגר"א וייס, כי גם לדעת החזון איש, אין צורך ב"מסורת" בכדי להתיר אכילת דגים שנמצאו בהם סנפיר וקשקשת. וזאת משום שהכרעת החזון איש יסודה בהנהגת הפוסקים בליטא שקיבלו על עצמם לגדור גדר כדעת החכמת אדם שלא לחדש אכילת מינים חדשים של בהמות ללא "מסורת". אך במקומות שלא נתקבלה הכרעה זו, מותר לאכול מינים וונים חדשים של בהמות שיש בהם את סימני הטהרה, גם ללא מסורת.

נמצא איפוא, כי אפילו בליטא מעולם לא קיבלו על עצמם לגדור גדר שלא לאכול מיני דגים ללא "מסורת", ועל כן אין כל סיבה להצריך "מסורת" באכילת דגים, ומותר לאכול את המין החדש של הדג הדומה בצורתו לדג הסלומון.

THE MESORA DINNER

סעודת המסורה

www.halachicadventures.com

Dr. Ari Zivotofsky ש"ב
zivotoa@mail.biu.ac.il
054 555.8694

Dr. Ari Greenspan ש"ב
ari@greenspandental.com
054 633.6420

דף הקדמה לסעודת ההלכה

שלום רב,
בעיצומן של ההתארגנויות לקראת "סעודת ההלכה" רצינו לקדם את פניכם עם מידע שימושי. כדי לעזור לכם להתכונן לסעודת ההלכה, חשבנו לנכון לשלוח לכם מידע ומקורות עבור אלו שירצו ללמוד ולהכין את הסוגיות בהלכה לפני הגעתם. כמו כן, מצו"ב הסברים על השתלשלות הקבלה והמסורת בנוגע לכל בעל-חיים שנאכל והמקור שלו, על מנת שכל אחד מהמשתתפים יוכל להחליט האם לאכול אותו - "האכילה כדת אין אונס".

מקורות בהלכה

מידע ותמונות על ההכנות לסעודה, וכן מידע על סעודות הלכתיות קודמות שקיימנו ניתן למצוא באתר www.halachicadventures.com

המקורות בשו"ע הם:
סימני בהמה טהורה: - יו"ד סימן ע"ט
סימני עוף טהור: - יו"ד סימן פ"ב
סימני דגים: - יו"ד סימן פ"ג
סימני חגבים: - יו"ד סימן פ"ה

מידע נוסף אפשר למצוא בנושאי כלים לשו"ע, וב-ערוך השולחן. בנוסף, ספרו של הרב ד"ר ישראל מאיר לוינגר "מזון כשר מן החי", גם ספריו של פרופ' זהר עמר, "מסורת העוף" ו"הארבה במסורת ישראל" הם מקורות חשובים בתחום הזה.

פרטי מיקום וזמן

התאריך: י"א אב תש"ע – 22 ליוני 2010 למינים

המקום: מסעדת אקליפטוס בחוצות היוצר בירושלים עיר הקודש תובב"א. חוצות היוצר נמצאים מול מגדל דוד מחוץ לחומות עיר העתיקה.

הזמן: נתחיל בדיוק ב 6 בערב.

חניה: ניתן לחנות בתשלום בחניונות כרטא וממילא.

המחיר: בשלב זה הוא עדיין 380 ש"ח

ההשגחות

בעקבות המורכבות של נושאי כשרות אלו, ראינו לנכון להבהיר בדיוק מאיפה כל מסורת ומסורת, כדי שכל אחד יחליט לעצמו מה הוא מוכן לאכול. המסעדה בד"כ נמצאת בהשגחת רבנות ירושלים, אבל יש לנו הסדר מיוחד לעבוד ישירות עם המשגיח בנושאים אלו. הירקות הם בהשגחת הרבנות י"ם, העלים או גוש קטיף או נבדק ידנית ע"י המשגיח לפי הוראות שוורץ.

בהמות

כבש - Ovis aries

עז - Capra aegagrus

פר - Bos taurus

כולם חלק מהדרין חוץ מעיני פרה שהם רבנות רגילה.

איל נקוד - Axis axis

אייל אדום - Cervus elaphus

חלק, נשחטו ונוקרו בהשגחתו האישית ובעזרתו של הרב מחפוד שליט"א. הוכשרו ע"י משפחת זיבוטפסקי (ארי ובניו בע"מ).

הבופלו - (Bubalus bubalis) (תאו; ג'מוס)

חלק, נשחטו עבורנו במיוחד במשחתת תנובה ובהשגחת תנובה ע"י שוחטי הרב מחפוד.

עופות: הזמינים בשוק המסחרי

תרנגול הדוד - Meleagris gallopavo

תרנגול - Gallus domesticus

שניהם מהדרין ירושלים

ברווז - Anas platyrhynchos

מהדרין

Moshe Bason

Chef
www.the-eucalyptus.com

Advisory Board

Professor Zohar Amar
Eretz Yisrael Studies, Bar Ilan University
Rabbi Kotel Dadon
Chief Rabbi of Croatia

Richard Joel
President Yeshiva University

Professor Mordechai Kislev
Dept. of Biology, Bar Ilan University

Rabbi I. M. Levinger
D.V.M. former Av Bet Din of Basel, Switz.

Rabbi Shlomo Machpud
Av Bet Din Yoreh Deah

Rabbi Desmond Maizels
Capetown South Africa, Bet Din Kashrut

Rabbi Seth Mandel
Director of Meat Products for OU

Rabbi Yakov Meidan
Rosh Yeshivat Har Etzion

Rabbi Dr. Moshe Tendler
Rosh Yeshiva, Professor of Biology Y.U.

Dr. Doni Zivotofsky
Veterinarian

THE MESORA DINNER

סעודת המסורה

www.halachicadventures.com

Dr. Ari Zivotofsky ש"ב
zivotoa@mail.biu.ac.il
054 555.8694

Dr. Ari Greenspan ש"ב
ari@greenspandental.com
054 633.6420

1982 גם הרב נשר ז"ל ברבנות הראשית היה נוהג פעם בשנה לעלות על הגג של היכל שלמה ולשחוט אחד מכל מין לשמר המסורת, כפי שסיפר לנו בעצמו בשנת 1982.

דרור - Passer biblicus domesticus
יש מסורת רחבה מצפון אפריקה, תימן ואירופה. משגיח המסעדה בעצמו שחטם בעבר. שלשלת רבני גרמניה ממשפחת אוירברק עקבו אחר שוחטי העיר, שבחודש אלול שחטו דרור אחד כדי לשמר את המסורת. הפעם האחרונה היתה בשנת 1939.

חוגלה - Perdix perdix
מסורת שחיטת החוגלה היתה נפוצה בארץ ישראל ותימן. קיבלנו עדות מהרב חיים ישורון בשנת 2008 בהיותו בן 89 שהוא הכיר את העוף עוד בכורדיסטן ושהוא שחט אותם שם וכן בשנת 1950 במעברה בבנימינה.

גבים
שיבוטא - Barbus grypus דג עם קשקשים וסנפירים שנאכל על ידי אמוראים שהבאנו ישירות מהעיר חרן שבטורקיה, מנהר פרת.

מרלין כחול - Makaira nigricans בהשגחת הרבנות ולפני מעט זמן גם קבל את אישורו של הרב אלישיב שליט"א וגם של ה- OU.

דג החרב - Xiphias gladius הראנו דג לרב מחפוד וגם לרב לוי, ראש מחלקת כשרות בטבריה והם הסכימו, אחרי בדיקת כמה מהדגים, שיש בהם את כל סימני דג טהור. הראנו אחד גם לרב שכתר מה- OU, שפסק שהוא דג טהור. גם מנהג קהילת טורקיה, גיברלטר ורומא לאכלו עד היום.

קינגקליפ - Genypterus capensis בהשגחת הרב דסמונד מייזלס אב"ד קייפטון, דרום אפריקה ושוחט המקום.

חגבים
ארבה - Scutocerca gregaria
מסורת רחבה ופעילה מצפון אפריקה ומתימן כמו שיבואר בסעודה.

אנחנו מקווים שמכתב זה עונה על חלק מהשאלות שנשאלנו ושהוא יעזור להכין את עצמכם לסעודה. נא להקפיד להגיע בזמן ולקחת בחשבון את לחצי התנועה הצפויים. לשאלות נוספות או הבהרות ניתן לפנות אלינו בדואר אלקטרוני או בטלפון.

תודה ולהתראות בסעודת ההלכה,

ארי וארי

אווז - Anser doemsticus
מולרד - כלאי ברווז זכר ופקין נקבה נשחט בהונגריה ועקב פיתום, הם בהשגחת רבנות רגילה.

עופות: - הלא רגילים

הודו בר - Meleagris gallopavo
תרנגול בר - Gallus gallus
ברברי - Cairina moschata - Muscovy
פניניה - Numida melagris
כולם נשחטו ע"י הרב מחפוד והוכשרו על ידי ארי גרינספן וארי זיבוטפסקי

יונה - Columba domestica
תור - Streptopelia turtur
שליז - Coturnix coturnix
נשחטו במשחתת עופות באשדוד ע"י שוחט בד"ץ אגודת ישראל. השליז הוכשרו שם ע"י ארי גרינספן וארי זיבוטפסקי. יונה ותור הוכשרו ע"י משפ' גרינספן (גרינספן ובנותיו).

פסיון - Phasianus colchicus
חוגלה - Perdix perdix
מקצת נשחטו ע"י שוחט שעבד עם רב מחפוד והשאר ע"י רבנות רומא.

ה"ביצים הכחולים" הורתחו ע"י משפחת זיבוטפסקי (ארי והוריו)

המסורות
פסיון: - Phasianus colchicus המסורת הועברה על ידי הרב יוסף קאפח ז"ל לארי גרינספן וארי זיבוטפסקי בשנת 1982. ראה ספר הזיכרון לרב יוסף קאפח ז"ל היוצא לאור ע"י אוניברסיטת בר אילן, שנת 2001 עמודים 107-116 וגם ירחון "מסורה" של ה-OU מספר 18, אוקטובר 2001 עמודים 87-96. עוד מסורת פעילה קיבלנו משוחטים באנגליה והוכחות שהוא נאכל ברומניה ובגרמניה. הוא נשחט ונאכל בסעודה ברומא בהשתתפות הרב הראשי של רומא הרב דיסיגני עם עוד רבני איטליה וארי גרינספן.

פניניה - Numida melagris הרב יוסף קאפח ז"ל העביר המסורת לרב ד"ר ישראל מאיר לוינגר והרב אליעזר סיגל. הרב רצאבי בבני ברק אישר את המסורת. ב"ב סיון תשס"ב (23 מאי 2002) הרב חי אלבז ז"ל, אז כבן 80 בבנתניה, אישר שהוא שחט את העוף כ-40 שנה קודם לכן באלג'יריה והזכיר את שמו בצרפתית. הרב מחפוד אף הוא אישר אותו כעוף טהור ואמר ששחט אותו כשוחט צעיר באישורו של הרב סעדיה נדב, השוחט הראשי בתל אביב בשנות ה-50 של המאה העשרים. הרב עמנואל שושנה ז"ל חבר בית הדין בפריז, העיד שהוא שחט אותו באלג'יריה.

יונה - Streptopelia turtur
תור - Columba domestica
יש מסורת רחבה בעופות אלו, תימנית, צפון אפריקאית וארץ ישראלית. הרב ששון גרידי, השוחט הראשי של ירושלים שחט אותם אתנו ב-

Moshe Bason
Chef
www.the-eucalyptus.com

Advisory Board
Professor Zohar Amar
Eretz Yisrael Studies, Bar Ilan University
Rabbi Kotel Dadon
Chief Rabbi of Croatia
Richard Joel
President Yeshiva University
Professor Mordechai Kislav
Dept. of Biology, Bar Ilan University
Rabbi I. M. Levinger
D.V.M. former Av Bet Din of Basel, Switz.
Rabbi Shlomo Machpud
Av Bet Din Yoreh Deah
Rabbi Desmond Maizels
Capetown South Africa, Av Bet Din Kashrut
Rabbi Seth Mandel
Director of Meat Products for OU
Rabbi Yakov Meidan
Rosh Yeshivat Har Etsion
Rabbi Dr. Moshe Tendler
Rosh Yeshiva, Professor of Biology Y.U.
Dr. Dori Zivotofsky
Veterinarian

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

קיום הבטחות	התחלה בתפילה ובמנוחה	טעויות בתפילה ר"ה	מנוחה ביום ראשון
א. תמימות בספירת העומר	ב. קטן שגדל	ג. לא בשמים היא	ד. פדיון הבן בספיקות
ה. זר בברכת כהנים	ו. רות המואביה ובדיני גרות	ז. חזקת בעת צרה	ח. ברכת שהחינו בציצית
ט. שכיתת הארץ	י. כהנים בקברי צדיקים	יא. מדבר שקר תרחק	יב. וחי בהם, קביעת רגע המוות
יג. חמור מדינה לקידוש והבדלה	יד. ההנהגה במחלוקת הלכה והקבלה	יז. חזקת כוונה	יח. אנכי ה' אלוהיך
יט. גירוש פסולים	כ. פנים חדשות	כא. תכלית בציצית בזמן הזה	כב. תינוק שנשבה
כג. גירוש פסולים	כד. פנים חדשות	כה. תכלית בציצית בזמן הזה	כז. תינוק שנשבה
כח. גירוש פסולים	כט. פנים חדשות	ל. תכלית בציצית בזמן הזה	לא. תינוק שנשבה
לא. תמימות בספירת העומר	לב. קטן שגדל	לג. לא בשמים היא	לד. פדיון הבן בספיקות
לז. זר בברכת כהנים	לח. רות המואביה ובדיני גרות	לז. חזקת בעת צרה	לח. ברכת שהחינו בציצית
לח. שכיתת הארץ	לט. כהנים בקברי צדיקים	לט. מדבר שקר תרחק	לט. וחי בהם, קביעת רגע המוות
מ. חמור מדינה לקידוש והבדלה	מ. ההנהגה במחלוקת הלכה והקבלה	מ. חזקת כוונה	מ. אנכי ה' אלוהיך
מ. גירוש פסולים	מ. פנים חדשות	מ. תכלית בציצית בזמן הזה	מ. תינוק שנשבה

רשימת השיעורים - שנה שנייה:

עבד איניש דינא	פא. סיטומתא	ברוך עם הדרת מלך	סא. בגדי בל תשקצו	נא. מדבר שקר תרחק
לפשיה	פב. מעשר כספים	א. דרין מקדימין	סב. צער בעלי חיים	נב. וחי בהם, קביעת רגע המוות
מכירת בתי כנסת	פג. אוהב ושונא	ב. מרות	סג. ירשה בשרה וברבנות	נב. חמור מדינה לקידוש והבדלה
נשים בפרשת זכור	פד. נר איש וביתו	ג. חזקת בעת צרה	סד. אילת - בירור גבול דרום	נג. ההנהגה במחלוקת הלכה והקבלה
על שם הפור	פה. חנה ושבעת בניה	ד. חזקת כוונה	סה. אשו משום חציו	נד. חזקת כוונה
צורות אדם ומשמים	פו. עשרה בטבת	ה. אנכי ה' אלוהיך	סו. לא תחמוד	נז. גירוש פסולים
במרום	פז. קדוש	ו. פנים חדשות	סז. ברכת הגומל - לעוברי דרכים	נח. תכלית בציצית בזמן הזה
אתר אינטרנט הפתוח	פח. רפואה סולית בשבת	ז. תכלית בציצית בזמן הזה	סט. לא תתגודדו	ס. תינוק שנשבה
בשבת	פט. חזקת בעת צרה	ח. חזקת כוונה	ט. ברכת שהחינו בציצית	
תאריכים ושמות	צ. לחם משנה	ט. חזקת כוונה	י. חזקת כוונה	
לועזיים	צא. חזקת בעת צרה	י. חזקת כוונה	יא. חזקת כוונה	
מסחר בחול המועד	ק. חזקת בעת צרה	יא. חזקת כוונה	יב. חזקת כוונה	
קו התאריך	קא. חזקת בעת צרה	יב. חזקת כוונה	יג. חזקת כוונה	

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

ביטוח בהלכה	חכמת התורה	סוכה גזולה	טבילת כלים	גניבת דעת
שנה מעוברת	וחכמיה	שנים מקרא ואחד תרגום	פתיחת מסעדות ומכבסות	ספיה לקטן
בשר בחלב	כבוד אחיו הגדול	זמני הלכה בארצות הצפון	בתשעת הימים	אונאת דברים
פקוח נפש בשבת	נתינת חמץ	קיום מצוות בחלל	נחמו נחמו עמי	קדושת הכהנים
מותר צדקה	איסור	שומר פתאים ה'	יחוד וטפל בברכות	והלוויים
קבלת תרומה מגוים	קבלה מעשית, ושימוש בשמות	דמי שדכנות	חלב נכרי - מצלמות וידאו	תורה שבעל פה
משלוח מנות	אחיזת עינים	כונה בתפילה	ד.ב.א. בהל' עגונות וממונות	נרות שבת
נאמנות לאשה	מצה שריה	קידוש לבנה	עני המהפך בחררה	מנין עשרה לדברים
הפסק בברכות ובקיום	מקצה מחמת חסרון כיס	חנפיה	שלושה ספרים נפתחים	שקדושה
במזמור	שינוי זהות בשעת סכנה	גדרי ברכת המצות	כל נדרי	נפילת אפים
בדין איסור				כניסת כהן לבתי חולים
תוספת שבת ויו"ט				הייק ראיה
				סתם יינם

רשימת השיעורים - שנה רביעית:

תורת איברים	ברכת הריח	מצטרע בסוכה	חיוב מנהגים כנדר	מצות תוכחה
בתשלום	מצוות לאו להנות	זמן שמחתנו	ירושת הבת	גרפה וקטומה ושהיה
קדימויות בצדקה	ניתנו	מוריד הגשם	שהחניו בין המצרים	תלוייה וזבין
מזמור המורה בפיר	נס וטבע - השווה	שונא מתנות יחיה	לפנים משורת הדין	מפלט חרם
עמלק	והשווה	עוסק במצוה פטור	גנייה או מחזור	למנוח את ישראל
מנוח לאביונים	מותר השמן והפתילות	ניתוחי מתים	הפקד בית דין	נשיאת כפים בחול' קנו
חזקת מחלל שבת	כבוד אב ואם	דבר שלא בא לעולם	הסגת גבול	יוס טוב שני
ברכת האילנות	הצלת עוברים	שביבת פועלים	כתיבת ספר תורה	לשמה ע"י מוכנה
ביעור חמץ	קריאת התורה	חזקה שליו עושה	אכילה לפני תקיעות	חכם שאמר
צער וטורח בקיום מצוות	הכנה משבת ליום חול		תשובה	פינוי קברים
שירה חדשה				טרחא וציבורא
				גורל בהלכה

רשימת השיעורים - שנה חמישית:

קידוש במקום סעודה	חום דרבנו גרשום	אין קטור נעשה סגור	אמירה לכרי	שומע כעונה
אדם המזיק באונס	אין שליח לדבר עבירה	בין אדם לחבירו	מראית עין	הלעיטוהו לרשע וימות
כלי שנשתמש בו הדיט	נר חנוכה בבית הכנסת	ברכת ליב בסוכה	ישמעאל ועשו	חזרה בשבת
סעודת פורים	דברי חלומות	גמרה של תורה	תפילה וקרי' בתעניות	אסמכתא
שמו וזכור בדיבור אחד	הטבת חלום	ספק בברכות הנהנין	סיום מסכת	רשלנות רפואית
בורר בשבת לאלתר	מצוה לקיים דברי המת	האכלת בעלי חיים	הלך אחר הנתבע	אורחים בסעודת החג
גב חפצי מצוה מהוירים	תשלומין בתפילה	לא תחנם	שעטנז	תמימות' בחג השבועות
קניית חמץ לכרי בפסח	כבוד מלכות	עושה מעשה בראשית	תפילת הדרך	התברך בברכת כהנים
כתיבה בחול המועד	מצוה שהזמן גרמא	שבע ברכות	הוי' דן לכף זכות	שכחה להדליק נר שבת
	שהחינו על פרי חדש	תאומי סיאם	מלכויות	ממנות אמת
				כבוד ת"ח ורבותיו

עוֹלָם ז' ת. לימוד בעיון

תכנית המיועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד
מותר דפי מקורות במגוון סוגיות הלכתיות ובירורי מנהגים
לסייע בהקמת שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להכנת השיעור
לפרטים נוספים באתר: www.olamot.net
פניות: 050-410-2399, info@olamot.net

מקומות בהם מתקיימים השיעורים - רשימה חלקית [רשימה מלאה מתפרסמת באתר]:

אלעד • אלפי מנשה • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • ביתר • גבעת שמואל • גדרה • דימונה • חדרה • חיפה • טלו סטון • טלמון • יבנה • ירושלים • כפר סבא • מודיעין • מעלה אדומים • מעלות • נתניה • פסגות • פתח תקוה • עינב • קרני שומרון • רחובות • רעננה • שעלבים • תל אביב • בסיס צה"ל • תעשייה אירית • אוניברסיטאות

בלימוד • הונג קונג • ונצואלה • וינה • לונדון • לוס אנג'לס • לייקווד • מונטריאל • מיאמי • מכסיקו סיטי • ניו ג'רסי • ניו יורק • סן פאולו • פריס • ציריך • שיקגו